Kaufmann WTF 2026

SVĚT

Cestovní průvodce letem světem

Dobrodružství cestování kolem světa

Dějiny · Umění · Kultura · Místa

Radim Kaufmann

Kaufmann World Travel Factbook

www.kaufmann.wtf

EDITORIAL

Svět si zaslouží víc než rychlý pohled

Radim Kaufmann · portrét z archivu autora

Milí čtenáři, cestování pro mě začíná zvědavostí. Nestačí znát jméno země, vyfotit její nejslavnější stavbu a pokračovat dál. Zajímá mě, proč město vyrostlo právě na tomto místě, co se skrývá za průčelím chrámu, kdo vytvořil obraz v galerii a jakou stopu v dnešních ulicích zanechaly dávné události. Právě takovou zvědavost chci touto knihou sdílet.

Svět se nedá poctivě sevřít do několika seznamů památek. Kalifornie není Florida, sever Mexika není jeho jižní pobřeží a jedno hlavní město nemůže za-

stoupit celou zemi. Proto zde vedle velkých cestovatelských témat najdete také regiony, města, krajiny a místa, která si zaslouží vlastní příběh. Někde vás přitáhne příroda, jinde historie, architektura, sbírka obrazů nebo obyčejný život kolem tržiště.

Dějiny v této knize nejsou pouhým seznamem letopočtů. Mají vám pomoci rozumět tomu, co před sebou skutečně uvidíte. Když znáte souvislosti, ruina přestává být hromadou kamenů a obraz přestává být jen slavnou položkou na seznamu. Najednou začnete vnímat řemeslo, moc, víru, obchod i lidské osudy, které za těmito místy stojí.

Velkou pozornost věnuji muzeím a galeriím. Nechci vás poslat pouze před jejich vchod. Chci vám přiblížit, co ve sbírkách hledat, proč jsou některá díla výjimečná a jak si návštěvu spojit s příběhem města. Reprodukce vám umožní rozpoznat vybraná díla ještě před cestou; osobní setkání s originálem pak může být o to silnější.

Knihu můžete číst postupně, ale také ji otevírat podle toho, kam vás právě táhne zvědavost. Fotografie, mapy a krátké zajímavosti dávají prostor zastavit se mezi delšími texty. Někdy může k nápadu na celou cestu stačit jediný obraz, odstavec nebo příběh místa, o kterém jste dosud neslyšeli.

Přeji vám, abyste na cestách našli víc než jen potvrzení svých představ. Dopřejte si čas, dívejte se pozorně a nechte místo, aby vás překvapilo. Ať vám tato kniha pomůže vybrat, kam se vydat, čemu věnovat pozornost a proč stojí za to zůstat o chvíli déle.

Radim Kaufmann

Tiráž

KWTF 2026 – Kaufmann World Travel Factbook

© 2026 Radim Kaufmann

První české vydání · 2026 · radimkaufmann.cz

Grafická úprava: Kaufmann Creative AI Studio©

Fotografie a reprodukce: autoři, zdroje a licence jsou uvedeny v obrazových kreditech.

Provozní podmínky, přístupnost a rezervace ověřte před cestou u příslušné instituce.

Obsah

EDITORIAL 2

Tiráž 4

Atlantská odysea 14

01 · Madeira — ostrov času, vody a hor
Madeira propojuje sopečné hory, zavlažovací kanály a vavřínový les s přístavním Funchalem. Cesta sleduje vznik ostrova, hospodářské proměny i vlámské malířství a ukazuje, jak číst krajinu od pobřeží k horským hřebenům. 15

02 · Kanárské ostrovy: země vyzdvižená z oceánu
Kanárské ostrovy nabízejí různé podoby sopečného Atlantiku. Teide, skalní útvary a proměny vegetace pomáhají porozumět ostrovnímu reliéfu; kulturní krajina připomíná také obyvatele a práci za známými panoramaty. 34

03 · Azory: ostrovy mezi větrem a návratem
Azorské ostrovy spojují krátery, jezera, pastviny a přístavy. Vzdálenost mezi jednotlivými ostrovy i proměnlivé počasí vysvětlují, proč souostroví vyžaduje vlastní rytmus a proč jeden snímek nemůže zastoupit celý jeho svět. 39

04 · Kapverdy: hlas mezi dvěma břehy
Kapverdy představují atlantické spojnice i důsledky obchodu se zotročenými lidmi. Přístavní paměť, ostrovní kultura a hudba umožňují vnímat souostroví jako živý prostor mezi Afrikou, Evropou a Amerikou. 44

Středomoří — města a jejich paměť 49

05 · Řím: město, které žije ve vrstvách
Římské ulice spojují antické stavby, křesťanské proměny a současný provoz. Forum Romanum a další zastavení ukazují, jak se město opakovaně přestavovalo a jak v jeho prostoru rozlišit stopy různých období. 50

06 · Florencie: umění dívat se znovu
Florencie otevírá otázku, jak se z bohatství, řemesla a mecenášství stává umělecký obraz města. Malířství a veřejný prostor doplňuje setkání s Uffizi a díly, u nichž stojí za to zpomalit. . . 57

07 · Athény: mezi skálou a veřejným slovem
Athénská Akropole je východiskem pro poznávání památek i veřejného života antického města. Vedle slavné siluety vystupují souvislosti architektury, politiky, proměn kultu a dnešního zacházení s dědictvím. 64

08 · Istanbul a Egejské moře: města na průchodu
Istanbul propojuje břehy, obchodní cesty a rozdílné stavební tradice. Kapitola sleduje městské vrstvy a širší egejský prostor a pomáhá odlišit geografickou blízkost od skutečných historických vazeb. 71

Nil, Maghreb a Sahara 77

09 · Egypt: řeka, která rozděluje čas
Egyptská cesta sleduje Nil, pyramidovou krajinu, chrámové areály a historickou Káhiru. Střídání starověkých a pozdějších vrstev doplňuje samostatný průvodce muzei, jejichž sbírky dávají návštěvě památek konkrétní lidské a řemeslné souvislosti. 78

10 · Maroko: za branou začíná jiná cesta
Marocké mediny, brány a obchodní prostory představují město v pohybu. Architektura a krajina vedou od známých obrazů k pozorování práce, materiálů a způsobu, jakým se ve veřejném prostoru setkávají různé činnosti. 85

11 · Alžírsko: města mezi plánem a pouští
Alžírsko spojuje antická města, severoafrické stavební tradice a pouštní krajinu. Plán ulic i vztah sídla k okolí pomáhají porozumět tomu, jak se odlišné společnosti vyrovnávaly s prostorem a dostupnými zdroji. 90

Afrika — vysočiny, pobřeží a savana 96

12 · Etiopie: kámen obrácený dovnitř
Etiopské skalní kostely a další památky obracejí pozornost k prostoru vytvářenému uvnitř kamene. Architektura zde není oddělitelná od náboženského života ani od krajiny, která určuje příchod a měřítko návštěvy. 97

13 · Svahilské pobřeží: město obrácené k oceánu
Svahilské pobřeží představuje města otevřená Indickému oceánu. Obchod, otroctví, architektura a živé kulturní vazby vysvětlují, proč pobřeží nelze vnímat jen jako exotickou kulisu ostrovního pobytu. 104

14 · Serengeti: krajina v pohybu
Serengeti ukazuje pohyb zvířat v širším vztahu k vodě, vegetaci a chráněným územím. Návštěva vyžaduje pozornost k měřítku ekosystému a k rozdílu mezi očekávaným snímkem a skutečně pozorovaným dějem. 110

Evropská města — umění veřejného prostoru 115

15 · Paříž: město na obou stranách obrazu
Paříž se představuje prostřednictvím nábřeží, veřejného prostoru a proměn uměleckých institucí. Palác, muzeum a ulice zde tvoří navazující prostředí; zvláštní muzejní průvodce doplňuje konkrétní setkání s obrazy. 116

16 · Praha: město blízké, a přece nevyčerpané
Praha vybízí podívat se znovu na známá místa. Hrad, mosty, historické čtvrti a každodenní město ukazují, jak blízkost může zakrýt detaily a proč místní zkušenost potřebuje stejnou pozornost jako vzdálená cesta. 123

17 · Vídeň: velkolepost a rytmus každodennosti
Vídeň spojuje reprezentativní architekturu s každodenním pohybem městem. Mezi velkolepými celky a drobnějším městským měřítkem vystupují dějiny moci, bydlení, veřejného prostoru a způsobů kulturního života. 130

18 · Německo: šestnáct zemí, mnoho historických měřítek
Německých šestnáct spolkových zemí nabízí víc než souvislý přejezd mezi známými městy. Starší knížecí dvory, hanzovní obchod, klášterní hospodaření, průmyslové oblasti i politické zlomy dvacátého století vytvářejí výrazně odlišné regiony. Kapitola sleduje historická centra, významné galerie, vodní krajiny a místní kulturní prostředí od Alp k moři. Jednotlivé země poskytují praktický rámec pro výběr navazujících zastávek, ale jejich hranice nejsou úplnou mapou německých dějin. Smyslem je spojit konkrétní památky a sbírky s dostatkem času na jejich okolí, ne jen rozšiřovat počet navštívených názvů. 137

Sever — světlo, voda a hranice 170

19 · Skandinávie: dřevo, kámen a vzdálenost
Skandinávské krajiny a stavby nabízejí různé odpovědi na vzdálenost, klima a dostupné materiály. Dřevo, kámen a voda propojují kulturní památky s cestou, při níž je důležité vnímat rozdíly mezi jednotlivými oblastmi. 171

20 · Island: země, která nedokončila svůj vznik
Island ukazuje geologické proměny v měřítku, které lze pozorovat během jediné cesty. Sopečná krajina a lidské dějiny se setkávají v prostředí, kde je třeba rozlišovat krásu výhledu, ochranu území a skutečné podmínky pohybu. 176

21 · Baltská města: společné moře, rozdílné paměti
Baltská města spojuje moře a obchod, každé však uchovává vlastní kulturní a politickou paměť. Přístavy, ulice a historická jádra umožňují sledovat společné vazby bez stírání místních rozdílů. 181

22 · Rusko: města, krajiny a vzdálenosti
Třiaosmdesát regionálních portrétů otevírá rozmanitost Ruska od baltských měst a kavkazských údolí přes povolžské republiky k sibiřským řekám a tichomořskému pobřeží. Moskva a Petrohrad mají vlastní rozsáhlejší zastavení; pozornost patří také menším městům, původním jazykům, muzeím, práci a proměnám krajiny. Společnou osou není představa jediné národní povahy, ale vztah místa, paměti a vzdálenosti. Přehled respektuje mezinárodně uznávané hranice a odděluje kulturní poznávání od praktického doporučení k cestě. Čtenář se setká s monumenty i obtížnými dějinami, s chráněnou přírodou i se stopami těžby a nucené práce. 187

Hedvábné cesty — světy mezi světy 338

23 · Samarkand: modrá není jediná barva paměti
Samarkand představuje obchodní křižovatku i prostor panovnické reprezentace. Barevné povrchy, monumentalita a proměny města pomáhají rozlišit jednotlivá období a pochopit jejich odlišné ambice. 339

24 · Írán: prostor mezi náměstím a zahradou
Íránská náměstí a zahrady nabízejí různé způsoby uspořádání prostoru. Stavby, voda a vztah otevřeného a uzavřeného prostředí vedou k porozumění městu přesahujícímu jediný slavný architektonický pohled. 345

25 · Indie: státy, teritoria a různé cesty kulturní krajinou
Indie zahrnuje osmadvacet států a osm svazových teritorií, ale její kulturní mapa je ještě mnohem rozmanitější. Regionální portréty propojují konkrétní města, muzea, přírodní prostředí a dějiny, které se nedají vměstnat do jedné představy země chrámů nebo protikladů. Poutní krajina, obchodní přístav, horský klášter a moderní velkoměsto mohou představovat zcela rozdílné cesty. Správní členění slouží orientaci a výběru, nikoli jako povinnost navštívit vše během jediné výpravy. Důraz leží na souvislostech jednotlivých míst a na čase potřebném pro jejich poznání, s respektem k současným obyvatelům a jejich vlastnímu výkladu prostředí. . .

Východní Asie — trvání a proměna 430

26 · Čína: moc kreslená do země
Čínské památky ukazují, jak lze do krajiny a měst zapisovat představy o řádu a moci. Velká zeď a císařské prostory pomáhají sledovat organizaci území i rozdíl mezi obrazem celku a konkrétní navštívenou částí. 431

27 · Kjóto: dřevo, zahrada a práce s trváním
Kjótské chrámy a zahrady učí pozornosti k materiálu, příchodu a proměnám pohledu. Dřevěná architektura, péče a pravidelné obnovování ukazují, že trvání památky nemusí znamenat neměnnost všech jejích částí. 438

28 · Korea: kopce, které uchovávají jména
Korejské památky propojují krajinu, rodovou paměť a různé způsoby reprezentace. Hrobky, historické prostory a vztah staveb k okolním kopcům pomáhají vnímat souvislosti, které se v rychlé prohlídce snadno ztrácejí. 445

29 · Vietnam: řeka mezi císařským městem a přístavem
Vietnam nabízí setkání říčních cest, císařského města a obchodního přístavu. Huế a Hội An představují rozdílná měřítka historie; společně ukazují, jak voda propojuje architekturu, obchod i každodenní pohyb. 451

Jihovýchodní Asie — chrámy, voda a ostrovy 456

30 · Kambodža: město, které držela voda
Angkor je současně architekturou i rozsáhlým vodním a sídelním systémem. Chrámový pohled doplňuje krajina nádrží a cest, která umožňuje porozumět fungování města i jeho pozdějším proměnám. 457

31 · Jáva a Bali: kamenný kruh, rýžové pole
Jáva a Bali spojují památky s odlišnými náboženskými a zemědělskými souvislostmi. Borobudur a kulturní krajina rýžových polí pomáhají přejít od jednotlivého monumentu k vztahům mezi prací, vodou a obřadem. 462

32 · Thajsko: řeka mezi dvěma hlavními městy
Thajská řeka propojuje historická sídla a současnou metropoli. Chrámové komplexy a městský prostor ukazují proměny politického centra i způsoby, jak starší památky dál vstupují do každodenního života. 467

Severní Amerika — krajiny mnoha příběhů 472

33 · Mexiko
Mexiko tvoří jednatřicet států a samostatné hlavní město, jejichž kulturní a přírodní rozdíly podstatně přesahují nejznámější cestovatelské obrazy. Následující přehled umožňuje vybírat skutečné regiony: předkolumbovská města, velké sbírky, hornická sídla, živé původní kultury i různá pobřeží. U každé oblasti propojuje dějiny s konkrétními místy a vysvětluje, proč má cenu navštívit muzeum, věnovat pozornost stavebnímu detailu nebo zvolit samostatnou krajinnou etapu. Cílem není projet všechno, ale sestavit souvislou cestu, v níž jednotlivé návštěvy získají vlastní čas. Současní obyvatelé zde nejsou kulisou minulosti, nýbrž tvůrci dnešní kulturní krajiny. 473

34 · Spojené státy americké
Padesát států a federální hlavní město vytvářejí mapu rozdílných amerických zkušeností. Průmyslová města a univerzitní sbírky stojí vedle pueblových sídel, plantážních krajin a velkých národních parků. Každý region zde dostává vlastní historický a kulturní rámec, pojmenovaná města i logiku cesty. Přehled nenabízí závod o překonání všech vzdáleností, ale možnost vybrat si souvislou oblast a poznat ji přesněji. Důraz na muzea, veřejnou paměť a živé původní kultury doplňuje přírodní úžas o lidské příběhy. Cesta může začít ve známém velkoměstě a pokračovat místy, jejichž význam se ukáže teprve při pomalejší pozornosti. . 543

35 · Kanada: třináct podob jedné země
Deset provincií a tři teritoria spojují kanadskou federaci, ale pro cestu nabízejí velmi rozdílná měřítka. Atlantické přístavy střídají města na řece svatého Vavřince, zemědělské prérie, pacifické lesy a arktické ostrovy. Jednotlivé zastávky sledují vodní cesty, železnici, francouzštinu i angličtinu, živé kultury původních národů a krajiny, jejichž vzdálenosti určují skutečný rytmus putování. Třináct regionálních portrétů umožňuje vybrat souvislou cestu místo uspěchaného přejezdu kontinentu. Vedle známých národních parků zůstává místo také pro menší města, muzea, příběhy migrace a každodenní kulturu jednotlivých oblastí. . . 655

Jižní Amerika — výška a dálka 690

36 · Peru: kámen, který znal svah
Peru propojuje andské svahy, kamennou architekturu a historii politického centra. Machu Picchu je východiskem pro čtení krajiny a řemesla; k návštěvě patří také porozumění přístupu a ochraně lokality. 691

37 · Bolívie: bílá plocha a stříbrná hora
Bolívie představuje kontrast solné pláně a hornického města. Salar a Potosí umožňují vedle velkolepých pohledů sledovat suroviny, práci a nerovnosti, které dlouhodobě utvářely andský prostor. 697

38 · Brazílie: všech 26 států a federální distrikt
Brazílie nemá jedinou kulturní krajinu. Dvacet šest států a federální distrikt propojují amazonské řeky, historická pobřežní města, hornické oblasti, modernistická centra, savany i jižní pohraničí. Následující kapitola nabízí souvislé poznání všech jednotek prostřednictvím konkrétních měst, muzeí, staveb a pracovních dějin. Původní kultury a afro-brazilské zkušenosti netvoří pouhou předehru k evropské kolonizaci. Patří k dlouhodobému a současnému životu země. Samostatné zajímavosti doplňují hlavní výklad drobnými prameny, stavebními detaily a příběhy institucí. Kulturní význam jednotlivého místa je třeba odlišovat od jeho aktuální dostupnosti. 702

39 · Patagonie: vítr mezi obrazem a zemí
Patagonie obrací pozornost k větru, vzdálenostem a měřítku jižní krajiny. Vedle známých výhledů vystupují podmínky pohybu a lidská přítomnost, bez nichž by region zůstal pouze vzdáleným obrazem prázdné země. 761

Oceánie — země a oceán paměti 766

40 · Austrálie: šest států, dvě teritoria a mnoho zemí
Australskou federaci tvoří šest států, vedle nichž návštěvníci nejčastěji poznávají Severní teritorium a Teritorium hlavního města. Tato kapitola sleduje všech osm celků od přístavů Sydney po tasmánské lesy, od queenslandských útesů k pouštním kulturním krajinám. Státní hranice poskytují praktickou orientaci, ale starší vztahy původních národů k jejich zemím je překračují. Muzea a galerie proto doplňují cestu do přírody a ukazují, proč konkrétní místa navštívit. Jednotlivé portréty pomáhají vybrat navazující regionální cestu, která ponechá čas na historii, současnou tvorbu i samotné vzdálenosti. 767

41 · Aotearoa: hora, k níž se patří
Aotearoa spojuje horskou krajinu s kulturními vztahy a pojmenováním míst. Návštěva vyžaduje vnímat geologické měřítko i význam, který krajina nese pro lidi, jejichž příběhy jsou s ní dlouhodobě spojeny. 788

42 · Polynésie: oceán mezi příbuznými břehy
Polynéské ostrovy propojují vzdálené břehy prostřednictvím navigace, příbuzenských vztahů a kulturních tradic. Rapa Nui a další zastavení pomáhají porozumět oceánu jako prostoru cest a vazeb, nikoli pouhé mezeře mezi pevninami. 793

Velká města světa 798

43 · Velká města světa
Velká města se nedají poznat jen soupisem dominant. Každé z následujících míst nabízí jiný vztah přístavu a vnitrozemí, minulosti a současného bydlení, veřejné moci a kulturní tvorby. Kapitola propojuje evropské metropole s městy Asie, Afriky a Ameriky. Upozorňuje na konkrétní historické zlomy, významné sbírky a stavby, které pomáhají číst ulice přesněji. Krátké samostatné zajímavosti doplňují hlavní text o drobný předmět, stavební detail nebo nečekanou institucionální proměnu. Jednotlivé návštěvy vyžadují vlastní čas; uvedená kulturní hodnota neznamená příslib aktuální dostupnosti všech prostor. 798

Muzea a galerie: setkání s originálem 841

44 · Muzea a galerie: setkání s originálem
Muzejní návštěva začíná výběrem. Rozlišíme tři odlišné káhirské instituce a vydáme se za obrazy, jejichž skutečné měřítko, povrch a souvislosti reprodukce pouze naznačuje. U každého zastavení najdete konkrétní dílo nebo skupinu předmětů, vodítko k pozorování a důvod, proč návštěvu spojit s okolním městem. Sbírka je výchozím bodem; aktuální vystavení, rezervace a přístupnost je vhodné ověřit v oficiálním návštěvním plánu. 841

Obrazové zdroje a licence 856

ČÁST 01

Atlantská odysea

1 Madeira · 2 Kanáry · 3 Azory · 4 Kapverdy

Orientační mapa · Natural Earth · není navigační mapou

Mapa a obrazový doprovod — Kaufmann Creative AI Studio©

Autoři fotografií a licence jsou uvedeni v obrazových kreditech.

01 · Madeira — ostrov času, vody a hor

Výletní lodě v přístavu Funchalu. Foto: Rikki Mitterer · CC BY-SA 4.0

ATLANTICKÁ ODYSEA — Úvod

Atlantik není prázdná modrá plocha mezi kontinenty, ale stará cesta, která se neustále přepisuje. Při pohledu z výšky, Madeira se zvedá jako zelená paluba uprostřed nekonečné vody, Kanárské ostrovy leží rozprostřené na hraně Evropy a Afriky, Azory jsou jemně naznačené tečky v půli oceánu a Kapverdy tvoří bránu blíž k africkému pobřeží, než bychom čekali. Tato cesta od začátku propojuje evropské příběhy s africkými břehy a s představou Ameriky za obzorem, i když ji zatím jen tušíme. V této knize není oceán kulisou, ale hlavní postavou, která mluví větrem, proudy a trpělivostí. Začínáme proto mezi ostrovy, které nejsou jen zastávkami, ale kapitolami jedné dlouhé odysey.

MADEIRA — Ostrov, který se vynořil z oceánu

Když se k Madeiře přibližuje letadlo od severovýchodu, ostrov se zpočátku jeví jako nepravidelná tmavá skvrna vystupující z nekonečné modři Atlantiku. Teprve s klesající výškou začínají být patrné hluboké zářezy údolí, horské hřebeny, které jako by někdo jediným prudkým pohybem vytáhl z oceánského dna, a drobné bílé stavby přichycené ke svahům tak strmým, že by se na nich v jiných částech Evropy sotva někdo odvážil stavět. Madeira není ostrov, který by se návštěvníkovi odhalil na první pohled. Její skutečná podoba se skrývá za pobřežními útesy, za mraky zachycenými na vrcholcích hor a v údolích, kam sluneční světlo proniká jen v určitých hodinách dne. Přestože administrativně patří Portugalsku a geograficky leží v severním Atlantiku nedaleko severozápadní Afriky, její krajina připomíná samostatný svět, který se po miliony let vyvíjel podle vlastních pravidel.

Ostrov vznikl sopečnou činností a jeho dnešní podoba je výsledkem dlouhého působení vulkanických procesů, eroze, větru a vody. Na rozdíl od mnoha jiných sopečných ostrovů však Madeira nepůsobí jako nehostinná krajina lávových polí. Její nejvýraznější barvou je zelená, zelená v tolika odstínech, že návštěvník brzy přestane rozlišovat mezi lesem, zahradou, horskou loukou a terasovitým políčkem. Právě tato neobyčejná vegetace dala ostrovu jeho jméno. Portugalské slovo madeira znamená dřevo a odkazuje na rozsáhlé lesy, které zde portugalští mořeplavci nalezli v době počátků evropského osídlování v patnáctém století.

Madeira se však nestala významnou pouze díky své přírodě. Její poloha z ní postupně učinila důležitou zastávku atlantických plaveb, místo, kde se setkávaly evropské obchodní zájmy s cestami směřujícími k africkému pobřeží a později také přes oceán do Ameriky. Na jejích svazích se začala pěstovat cukrová třtina, později se ostrov proslavil vínem, které dokázalo přežít dlouhé námořní plavby a získalo obdivovatele daleko za hranicemi Portugalska. Historie Madeiry tak není pouze příběhem jednoho ostrova. Je součástí mnohem širšího vyprávění o době, kdy se Atlantik z nepřekonatelné překážky postupně měnil v prostor spojující kontinenty, zboží i myšlenky.

Dnešní Madeira působí na první pohled klidně. Hlavní město Funchal se rozkládá v širokém amfiteátru nad přístavem a život tu plyne pomaleji než ve spěchající pevninské Evropě. Pod povrchem turistických pohlednic

a vyhlídkových tras se však skrývá ostrov, který si stále uchovává silný vztah k půdě a k práci, která je na strmých svazích nezbytná. Terasovitá pole, zavlažovaná sítí historických kanálů známých jako levády, připomínají, že zdejší krajina není pouze dekorací, ale výsledkem staletého úsilí přizpůsobit se horám.

Když se člověk vydá pěšky podél levád, velmi rychle pochopí, že Madeira není ostrovem pro spěch. Cesty se vinou vysoko nad údolími, někdy mizí v tunelech, jindy se otevírají výhledy, ve kterých se oceán objevuje a mizí mezi horskými hřebeny. V těchto okamžicích se propojuje přírodní krása s pocitem izolace, který museli znát i první osadníci.

Madeira zároveň ukazuje, jak těsně může být Evropa spojena s Afrikou, i když se to na mapě nezdá. Klima, rostliny, vůně i chutě tu připomínají, že Afrika je blíž, než by evropský návštěvník čekal. Zároveň je tu ale patrný evropský řád, infrastruktura, jazyk, instituce. Tento dvojí charakter dává Madeiře zvláštní napětí, které nelze zachytit jedinou fotografií.

Pro Atlantickou odyseu je Madeira především místem naladění, kde se učíme číst oceán pomalu, vnímat vítr, světlo a vzdálenost ne jako překážku, ale jako součást cesty. Až odtud má smysl pokračovat dál, k Azorám, Kanárům a Kapverdám.

FUNCHAL — Město, v němž se Atlantik setkal s evropským uměním

Rua de Santa Maria ve Funchalu, 2023. Foto: Simo Räsänen · CC BY-SA 4.0

Když se člověk vydá z funchalského přístavu do starého města, zanechá za sebou oceán, ale nikoli jeho historii. Ta zůstává přítomná v ulicích, v průčelích domů, v kameni kostelních portálů i v obrazech, které sem před pěti staletími připluly z dílen severní Evropy. Funchal není pouze hlavním městem Madeiry. Je také svědectvím doby, kdy se z malého ostrova v Atlantiku stalo jedno z významných obchodních a kulturních středisek portugalské zámořské expanze. Kdo se dnes prochází jeho historickým jádrem, může snadno přehlédnout, že zdejší architektura a umělecké sbírky vznikaly ve světě, jehož hospodářské možnosti byly na svou dobu mimořádné. Bohatství, které proměnilo podobu města, přitom nevycházelo z nalezišť drahých kovů ani z velkých manufaktur. Jeho základem byla plodina, která se později stala jedním ze symbolů koloniálního hospodářství: cukrová třtina.[1]

V patnáctém století představovala Madeira jedno z míst, kde Portugalci rozvíjeli systém pěstování a zpracování cukrové třtiny ve velkém měřítku. Strmé svahy byly přetvářeny v zemědělské terasy, voda přiváděna zavlažovacími kanály a při pobřeží vznikala zařízení na zpracování sklizené úrody. Cukr byl tehdy v evropské společnosti drahou a vyhledávanou komoditou a jeho obchod spojoval Madeiru s Lisabonem, italskými obchodními centry i flanderskými městy. Tento hospodářský úspěch měl ovšem také svou odvrá-

cenou stránku. Produkce cukru byla spojena s náročnou prací a využíváním zotročených lidí, jejichž osudy se do reprezentativních dějin ostrova zapisovaly mnohem méně výrazně než jména obchodníků a objednavatelů uměleckých děl. Právě v tomto rozporu mezi hospodářským bohatstvím a lidskou cenou jeho vzniku se otevírá jedna z důležitých otázek atlantických dějin: jak se obchodní prosperita proměňovala v kulturní nádheru a kdo za tuto proměnu skutečně platil.

Nejvýraznějším architektonickým svědectvím raného rozkvětu Funchalu je katedrála Sé, jejíž výstavba probíhala na přelomu patnáctého a šestnáctého století.[2] Zvenčí nepůsobí jako monumentální evropské katedrály, jejichž věže se po staletí stávaly dominantami velkých měst. Její význam spočívá spíše v tom, jak pozoruhodně spojuje několik kulturních tradic. Gotické tvarosloví portálu se zde setkává s portugalskou manuelinskou architekturou, která vznikala v atmosféře zámořských objevů a rostoucího sebevědomí království. Manuelinský sloh nelze chápat pouze jako dekorativní pozdní gotiku. Je také uměleckým vyjádřením období, kdy se Portugalsko pokoušelo nově definovat své místo ve světě. Námořní symbolika, královské emblémy a bohatá ornamentika vytvářely vizuální jazyk moci, víry a dálkového obchodu.

Největší překvapení však návštěvníka čeká uvnitř. Když se pohled zvedne od kamenných sloupů ke stropu, objeví se mimořádná dřevěná konstrukce, jejíž geometrická výzdoba připomíná kulturní svět, který bychom na portugalském ostrově uprostřed Atlantiku možná nečekali. Jde o strop vytvořený v tradici mudéjarského umění, tedy uměleckého jazyka formovaného dlouhým soužitím a střetáváním křesťanských a islámských kultur na Pyrenejském poloostrově.[3] Proplétající se geometrické obrazce, řezané ornamenty a malované dekorace zde vytvářejí prostor, v němž se zdánlivě vzdálené dějiny setkávají v jediném architektonickém díle. Je příznačné, že právě na Madeiře, ostrově spojeném s evropskou expanzí do Atlantiku, nacházíme tak výrazný odkaz starších kulturních kontaktů mezi Evropou a islámským světem. Portugalské zámořské umění nevznikalo ve vzduchoprázdnu. Vyrůstalo z tradic, které byly samy výsledkem staletí kulturní výměny.

Ještě pozoruhodnější příběh vyprávějí funchalské obrazy. V dnešním Museu de Arte Sacra, umístěném v někdejším biskupském paláci, se dochovala mimořádná kolekce vlámského malířství a sochařství z přelomu patnáctého a šestnáctého století.[4] Na první pohled by se mohlo zdát zvláštní, proč se díla

severoevropských mistrů ocitla právě na Madeiře. Odpověď však leží v obchodních vztazích, které spojovaly cukrové plantáže Atlantiku s bohatými městy Flander. Zatímco madeiraští producenti a obchodníci vyváželi cukr, do ostrovních kostelů a kaplí přicházely malované oltáře, sochy, liturgické předměty a nákladné stříbrnické práce. Objednávka uměleckého díla byla současně projevem zbožnosti, společenské prestiže i ekonomického postavení. Kdo mohl věnovat kostelu rozsáhlý oltářní obraz, dával tím najevo nejen svou víru, ale také své místo v obchodní společnosti, jejíž dosah již dávno překročil hranice jediného království.

Mezi díly spojenými s funchalskou sbírkou nacházíme práce připisované okruhu Joose van Cleve, Jana Provoosta nebo Pietera Coecka van Aelsta.[5] Jejich význam nespočívá pouze v umělecké kvalitě. Představují hmatatelný důkaz, že kulturní mapa renesanční Evropy byla mnohem propojenější, než by naznačovalo jednoduché dělení na velká umělecká centra a vzdálené periferie. Obraz vytvořený ve vlámském prostředí mohl být určen pro kapli na atlantickém ostrově, jehož hospodářství záviselo na evropské poptávce po cukru. Madeira se tak nestávala pouhým příjemcem evropské kultury. Byla aktivní součástí obchodního systému, který umožňoval umělecké zakázky financovat a přepravovat. Její kostely byly místy, kde se místní náboženský život propojoval s nejvýznamnějšími výtvarnými tradicemi své doby.

Když se dnes návštěvník vrátí z muzea do ulic Funchalu, může na město pohlížet jinak než při první procházce. Kamenné domy, kostely a někdejší obchodní čtvrti již nejsou pouze malebným prostředím dovolené. Stávají se pozůstatky velkého historického procesu, v němž se Atlantik měnil z geografické hranice v prostor intenzivního hospodářského a kulturního propojení. Madeira byla jednou z jeho raných laboratoří. Zde se zkoušely nové způsoby využívání krajiny, organizace práce, obchodu i společenské reprezentace. Zde se evropské umění dostávalo do nového prostředí, aniž by ztratilo své původní vazby. A právě zde je možné pochopit, že dějiny zámořských cest nejsou jen příběhem lodí, objevitelů a vzdálených pobřeží. Jsou také dějinami obrazů, staveb, víry, bohatství a lidí, jejichž práce umožnila vzniknout světu, který dnes považujeme za samozřejmý.

Poznámky a prameny

1. Cukrové hospodářství a vazby Madeiry na Flandry. Museu de Arte Sacra do Funchal, „Flemish Art“; A Cidade do Açúcar Museum (Visit Madeira). https://masf.pt/ Pramen

2. Katedrála Sé: stavba zahájena roku 1493, dokončena počátkem 16. století. Regionální turistická správa Madeiry, „Funchal Cathedral“. https://www.visitmadeira.com/en/what-to-do/culture-passionates/heritage/monuments-and-architecture/funchal-cathedral/ Pramen

3. Mudéjarský dřevěný strop v katedrále Sé. Regionální turistická správa Madeiry, „Funchal Cathedral“. https://www.visitmadeira.com/en/what-to-do/culture-passionates/heritage/monuments-and-architecture/funchal-cathedral/ Pramen

4. Historie Museu de Arte Sacra a jeho vlámských sbírek. Governo Regional da Madeira, kulturní správa. https://cultura.madeira.gov.pt/index.php/museu-de-arte-sacra-do-funchal Pramen

5. Atribuce děl Jana Provoosta, Joose van Cleve a Pietera Coecka van Aelsta. Governo Regional da Madeira, Museu de Arte Sacra do Funchal. https://cultura.madeira.gov.pt/index.php/museu-de-arte-sacra-do-funchal Pramen

LEVÁDY — Hory a krajina, kterou člověk musel vybudovat proti svahu

Turistky u Levada do Caldeirão Verde na Madeiře. Foto: Josep M. Gracia · CC BY-SA 4.0

Madeira se z moře zvedá prudce, jako by neměla trpělivost s tím, kdo k ní připlouvá. Pobřeží je úzké, svahy strmé a vnitrozemí rychle přechází do hor, kde se počasí může změnit během několika minut. Kdo chce na takovém místě žít, nemůže se spoléhat na rovinu, kterou mu příroda nedala. Musí si ji teprve vytvořit.

Terasovitá pole na Madeiře nejsou jen malebným prvkem krajiny, ale především výsledkem dlouhodobé práce, která proměnila strmé svahy v úrodná místa. Kámen byl skládán kámen po kameni, často bez velkých stavebních plánů, ale s přesnou znalostí terénu a vody. Voda zde byla vždy stejně důležitá jako půda. Z horských oblastí, kde prší častěji, bylo třeba přivést vláhu ke svahům a polím v sušších částech ostrova. Tak vznikl systém levád.

Levády se na první pohled mohou jevit jako prosté zavlažovací kanály, ale jejich hustota a délka ukazují, že šlo o promyšlený systém, který propojil horské prameny s pobřežními osadami. Leváda není jen technické dílo, je také stopou přítomnosti člověka v krajině, která by bez podobných zásahů zůstala pro zemědělství nepřístupná.

Podél kanálů vznikaly úzké stezky, po nichž chodili lidé kontrolovat přítok vody, opravovat zdi a udržovat průchodnost. Tyto cesty, původně čistě prak-

tické, dnes patří k nejvyhledávanějším trasám pro pěší. Je to zvláštní proměna: to, co vzniklo z nutnosti přežít a obdělávat půdu, se proměnilo v cestu, po níž se dnes lidé vydávají za poznáním a klidem.

Přitom stačí jen krátce odbočit z upravené stezky a krajina připomene, že zůstává drsná a těžko přístupná. Madeira není jen upravenou scenérií, je stále ostrovem, kde příroda určuje tempo a člověk se mu musí přizpůsobovat. Právě v této rovnováze mezi lidskou prací a silou krajiny je kus madeirské identity.

LAURISILVA — Les, který si pamatuje jinou Evropu

Návštěvníci ve Fanalu na Madeiře. Foto: Kamil Kulawik · CC BY 4.0

Na Madeiře existují místa, kde se cesta neotevírá do dálky, ale postupně se uzavírá kolem člověka. Vysoké koruny stromů propouštějí jen útržky světla, z větví visí mechy a kapradiny vyrůstají z půdy, ze skal i z trouchnivějícího dřeva. Vlhkost není jen ve vzduchu. Je v barvě kamenů, v měkkém obrysu listů a ve způsobu, jakým se oblak dokáže posunout mezi kmeny, aniž by krajinu opustil. Oceán, který ještě před chvílí vyplňoval celý obzor, se zdá být daleko, přestože právě jeho vlhkost udržuje tento svět při životě. Vavřínový les, známý pod portugalským jménem laurissilva, není pouhou botanickou zvláštností Madeiry. Je jedním z nejpřesvědčivějších svědectví, že příroda má svou vlastní historii, jejíž čas se neřídí lidskými stoletími.[1]

Když dnes v evropských městech vyslovíme slovo les, vybavíme si nejčastěji duby, buky nebo jehličnany, lesní cesty a proměny čtyř ročních období. Laurisilva patří k jiné tradici. Její stálezelené stromy s pevnými, lesklými listy připomínají rostlinná společenstva, která v teplejších a vlhčích obdobích geologické minulosti pokrývala části jižní Evropy. UNESCO popisuje madeirský les jako mimořádně zachovaný pozůstatek typu vegetace, který byl v Evropě rozšířen přibližně před patnácti až čtyřiceti miliony let. To neznamená, že zdejší stromy samy žijí miliony let, ani že se před návštěvníkem otevírá dokonale nedotčené muzeum přírody. Znamená to něco pozoruhodnějšího: na

oceánském ostrově přežil způsob života celého lesa, zatímco na velké části kontinentu jej změny klimatu, krajiny a vegetace postupně vytlačily.[2]

Za tímto přežitím stojí složitá souhra výšky, větru a vody. Atlantické proudění naráží na madeirské svahy, vzduch stoupá a ochlazuje se; tam, kde se tvoří oblačnost, získává les vláhu nejen z deště, ale i z drobných kapek zachycovaných listy, větvemi a mechy. Voda se postupně dostává do půdy a dál do údolí, do potoků, pramenů a lidských zavlažovacích systémů. Les proto není jen zeleným porostem na mapě chráněných území. Podílí se na vodním režimu ostrova způsobem, který je pro obyvatele a krajinu zásadní. Když člověk pozoruje mlhu protékající mezi stromy, vidí před sebou proces, jehož důsledky se mohou projevit daleko níž, na terasovitých políčkách nebo v sídlech obrácených k jižnímu pobřeží. Právě zde se přirozeně propojuje příběh vavřínového lesa s příběhem levád: jedna krajina vodu zachycuje a zadržuje, druhá se ji po staletí učila vést tam, kde ji lidé potřebovali.[3]

Botanické složení tohoto světa se čte podobně jako soupis rodinných jmen, která přežila dlouhou cestu napříč dějinami. Patří sem vavříny, mohutné stromy zvané til (Ocotea foetens), barbusano (Apollonias barbujana) i vinhático (Persea indica). Každý z těchto druhů je součástí trochu jiné lesní společnosti, podle vlhkosti, nadmořské výšky a půdních podmínek. Vedle stromů vytvářejí další vrstvy kapradiny, mechy, játrovky a lišejníky. Návštěvník snadno podlehne představě, že bohatství lesa spočívá především v jeho mohutných kmenech. Ve skutečnosti se však značná část jeho osobitosti odehrává v drobném měřítku: na vlhkém kameni, v prohlubni kůry, na spodní straně listu nebo v životě bezobratlých, které člověk při běžné procházce vůbec nezaznamená. Právě taková mnohovrstevnatost vytváří ekologický svět, který nelze zachránit pouhým vysazením několika stromů na jiném místě.[4]

Přítomnost živočichů je někdy patrná dříve sluchem než zrakem. Madeirské lesy jsou domovem endemických ptáků, mezi nimiž vyniká holub trokaz (Columba trocaz), spojený s lesními porosty ostrova, a drobný králíček madeirský (Regulus madeirensis). Holub, který by v jiném prostředí mohl působit jako všední obyvatel městského náměstí, zde připomíná dlouhou izolaci ostrova a vlastní evoluční cestu jeho přírody. Je dobré odolat pokušení vidět v něm pouhou turistickou atrakci. Les není zoologickou expozicí, v níž by se každý druh dostavil na přání fotografujícího návštěvníka. Jeho hodnotu člověk poznává také tím, že se v něm učí nechat některé věci skryté. Kdo zůstane na vy-

značené cestě a nebude se pokoušet přiblížit ke každému ptáku, může z krajiny získat víc než ten, kdo po ní žádá co nejrychlejší a nejvýraznější zážitek.[5]

Zvláštním místem, kde se minulost lesa setkává s dnešním cestováním, je Fanal v severozápadní části Madeiry. Některé zdejší stromy mají kmeny tak široké a větve tak nepravidelně rozložené, že působí jako živé architektonické konstrukce. Jejich siluety mohou být za jasného dne čitelné až monumentálně, v mlze se naopak rozpadnou do několika tmavých tahů. Právě Fanal umožňuje návštěvníkovi pochopit, že historická hodnota krajiny nemusí spočívat v ruině kláštera ani v dochovaném městském opevnění. Může ji nést starý strom, který vyrůstal už v době, kdy se na ostrově teprve formovala evropská sídla a obchodní vazby. Místní správci představují Fanal jako území mimořádně starých stromů, chráněné rovněž pro svůj klid. To je podstatná součást cestovatelského doporučení: toto místo se nehodí pro hlučnou demonstraci dobytého cíle. Je vhodnější k pomalé chůzi a k pozorování.[6]

Jinou podobu setkání s Laurisilvou nabízí Ribeiro Frio, odkud vede krátká stezka Vereda dos Balcões k vyhlídce nad zalesněnými údolími. Cesta začíná v prostředí, kde se lidská infrastruktura s lesem dotýká téměř nenápadně, a po určité době vyústí v rozhled na horský reliéf Madeiry. Za dobré viditelnosti lze odsud rozeznat i část centrálního pohoří; oblačnost však není závadou, která by měla výlet pokazit, protože právě ona utváří zdejší vegetaci. Pro jiné tempo a delší pobyt v krajině se nabízí oblast Rabaçal, známá sítí tras kolem vodních kanálů a vodopádů. Tyto cíle není třeba spojovat do jediné výpravy. Patří k různým podobám ostrova a vyžadují rozdílnou fyzickou přípravu, čas i ohled na aktuální pravidla přístupu. U místních tras se mohou měnit uzávěry, rezervace a poplatky; cestovatel proto musí před odchodem ověřit oficiální informace.[7]

Zápis Laurisilvy na Seznam světového dědictví UNESCO v roce 1999 nebyl odměnou za to, že ostrov nabízí působivé fotografie. Mezinárodní ochrana zde uznala především význam živého přírodního systému: dochované ekologické procesy, rozmanitost stanovišť, endemické druhy a zásadní roli lesa pro vodní režim Madeiry. Zároveň je třeba připomenout, že označení „původní“ nebo „starobylý“ nesmí vést k představě krajiny bez dějin člověka. Po portugalském osídlení se části madeirských lesů kácely, měnily se způsoby využívání půdy a některé porosty čelily tlaku pastvy i zavlečených druhů.

Ochrana proto nespočívá jen v romantické snaze zastavit čas. Je to současná práce: sledování ekosystému, péče o hranice chráněných území, omezování škodlivých zásahů a snaha sladit přítomnost návštěvníků s tím, co les potřebuje k pokračování svého vlastního života.[8]

V dějinách umění si lidé les často přetvářeli podle svých představ. Býval místem nebezpečí, symbolem ztraceného ráje, kulisou poustevnického rozjímání i obrazem divokosti, kterou civilizace dosud nepokořila. Madeirská Laurisilva těmto představám trochu vzdoruje. Je příliš skutečná na to, aby zůstala pouhou alegorií. Zdejší stromy jsou živými organismy, nikoli dekorací romantického obrazu; voda nepadá ze svahů proto, aby působila malebně, ale protože krajina a podnebí vytvářejí svůj vlastní řád. Přesto má tento les pro vnímavého cestovatele mimořádnou estetickou sílu. Ukazuje krásu, která se nesnaží být vystavena. Mnoho z toho nejdůležitějšího probíhá skrytě a pomalu, mimo lidský pohled a bez lidského souhlasu.

Právě proto by Laurisilva neměla být v knize o cestování jen zastávkou mezi dvěma panoramaty. Je připomínkou, že poznat místo znamená někdy přijmout i to, co nelze vlastnit, spotřebovat ani během jednoho dne úplně pochopit. Na Madeiře může člověk stát u oceánu, procházet renesančním Funchalem, pozorovat práci dávných stavitelů levád a nakonec vstoupit do lesa, jehož příběh začal dávno před příchodem prvních portugalských lodí. Všechny tyto světy patří k jednomu ostrovu, avšak každý od návštěvníka žádá jiný způsob pozornosti. A teprve když je dokážeme číst společně, přestane být Madeira pouhou destinací a stane se vyprávěním o čase, vodě, člověku a vytrvalosti života.

Poznámky a prameny

1. UNESCO World Heritage Centre, „Laurisilva of Madeira“, World Heritage List, č. 934, https://whc.unesco.org/en/list/934/. Charakter lokality a její význam jako reliktního vavřínového lesa. Pramen

2. UNESCO World Heritage Centre, „Laurisilva of Madeira“, Statement of Outstanding Universal Value, https://whc.unesco.org/en/list/934/. Geologická minulost lesního typu (přibližně 15–40 milionů let), nikoliv věk jednotlivých stromů. Pramen

3. Instituto das Florestas e Conservação da Natureza, „Laurissilva da Madeira“, https://ifcn.madeira.gov.pt/en/areas-protegidas/parque-natural-da-madeira/laurissilva-da-madeira.html. Zachycování mlhy a srážek; UNESCO, „Laurisilva of Madeira“, souvislosti s vodním režimem a levádami. Pramen

4. Instituto das Florestas e Conservação da Natureza, „Laurissilva“, https://ifcn.madeira.gov.pt/pt/biodiversidade/biodiversidade-flora/flora-vascular/laurissilva.html. Druhy a rostlinné komunity. Pramen

5. UNESCO World Heritage Centre, „Laurisilva of Madeira“, https://whc.unesco.org/en/list/934/; IFCN, „Parque Florestal do Ribeiro Frio“, https://ifcn.madeira.gov.pt/pt/atividades-de-natureza/parques-florestais-e-areas-de-recreio-e-lazer/parque-ribeiro-frio?format=html. Madeirští endemičtí ptáci. Pramen

6. Madeira Islands Tourism Board, „Fanal“, https://visitmadeira.com/en/what-to-do/nature-seekers/laurissilva-forest/fanal/. Lokalita, staré stromy a režim klidu. Pramen

7. Madeira Islands Tourism Board, „PR 11 — Vereda dos Balcões“, https://visitmadeira.com/en/what-to-do/nature-seekers/activities/hiking/pr-11-vereda-dos-balcoes/; „Rabaçal“, https://www.visitmadeira.com/en/where-to-go/madeira/west-coast/calheta/rabacal/; IFCN, aktuální evidence tras, https://ifcn.madeira.gov.pt/pt/atividades-de-natureza/percursos-pedestres-recomendados/percursos-pedestres-recomendados.html. Pramen

8. UNESCO World Heritage Centre, „Laurisilva of Madeira“, zápis 1999 a ochranný režim, https://whc.unesco.org/en/list/934/; původní rozhodnutí Výboru světového dědictví, https://whc.unesco.org/en/decisions/2545. Moderní a starší numerace kritérií zápisu se v dokumentech liší v důsledku změn systému. Pramen

Mezi nebem a oceánem — Vrcholy Madeiry

Horské hřebeny u Pico do Areeiro na Madeiře. Foto: Sagavrish · CC BY-SA 4.0

Z pobřeží se madeirské hory zdají být pevnou hranicí ostrova. Uzavírají obzor za domy, přerušují ulice a zvedají pohled od přístavu vzhůru. Ve výšce se však tento dojem obrací: země se rozestoupí do hřebenů a mezi nimi zůstane tolik vzduchu, že ostrov přestává připomínat souvislou pevninu. Oceán někdy zmizí pod oblačností. Jeho přítomnost přesto trvá ve vlhkosti, ve světle i v pocitu, že všechny tyto skály mají pod hladinou pokračování, které žádná vyhlídka neukáže. Cesta do hor tak nenabízí pouhý protějšek k pobřeží. Otevírá jiný způsob, jak Madeiru číst: od jejího skrytého základu k místům, kde se kámen téměř dotýká mraků.

Takový pohled začíná u vulkanického původu ostrova. Madeira nerostla z mořského dna jedinou událostí; její stavbu tvořilo dlouhé ukládání sopečných materiálů. Dnešní hřebeny však nejsou neporušenými okraji jednoho obrovského kráteru. Voda rozrušovala různé horniny nestejně, otevírala údolí a postupně zvýrazňovala odolnější části masivu. To, co v dálce působí jako prudké gesto vzniku, je zároveň výsledkem dlouhého ubývání. Ve skalním profilu lze hledat souběh dvou dějů: hromadění a odnášení, ohně a vody.[1] Není třeba rozpoznat každou horninu, aby se změnil význam rozhledu. Stačí vědět, že krajina není zastaveným okamžikem erupce.

Centrální horská oblast má několik tváří. Na východě vystupují nejvyšší vrcholy a úzké hřbety, na západě přichází odlišný prostor náhorní plošiny Paul

da Serra.[2] Návštěvník, který zná pouze fotografii ostrého hřebene v ranním světle, proto zná jen část zdejšího horského světa. Také slovo vrchol může klamat. Vybízí k představě jediného bodu, zatímco skutečnou zkušenost utvářejí přechody: ze závětří do větru, od keřů k holému kameni, ze schodu na schod. Každé sedlo na chvíli uzavře předchozí výhled a připraví jiný. Hory tu nelze pochopit jen podle pořadí jejich nadmořských výšek.

Pico Ruivo je nejvyšším bodem Madeiry; regionální turistická správa uvádí výšku 1 862 metrů.[3] Číslo dává cestě měřítko, ale samo ji nevystihuje. Důležitější je, jak rychle se v takto malém ostrovním prostoru proměňuje vzdálenost. Moře může působit blízko, a přesto mezi ním a hřebenem leží členitý svět svahů a údolí. Přístup z Achada do Teixeira má jinou povahu než přechod od Areeira a nelze je zaměňovat za dvě rovnocenné varianty téhož výletu.[3] Rozhodnutí, odkud vyjít a kudy sestoupit, patří k porozumění krajině stejně jako schopnost rozeznat jméno nejvyšší hory.

Pico do Areeiro, vysoký 1 818 metrů, nabízí další setkání s výškou.[4] Vyhlídka a nástup na horskou trasu mohou ležet blízko sebe, rozdíl mezi nimi je však zásadní. Pohled do prostoru ještě není schopností bezpečně jím projít. Právě zde lze snadno podlehnout obrazům, které předcházely cestě: řadě vrcholů vystupujících z bílého moře, siluetě člověka na schodech, prvnímu slunci. Skutečná hora nemá povinnost tyto obrazy zopakovat. Může zůstat skrytá, větrná a studená. I taková návštěva může něco odhalit, pokud od ní člověk nežádá jen potvrzení fotografie, kterou už viděl.

Mrak zde není závěsem zavěšeným před krajinou. Je její proměnlivou součástí. Vlhký vzduch při výstupu po svazích chladne a může vytvářet oblačnost; členitost terénu přitom pomáhá rozlišovat místní podnebí.[5] Tento děj se dá popsat věcně, jeho účinek na lidské vnímání je však nezvykle silný. Hřeben, který měl před chvílí jasnou linii, ztratí pokračování. Hlas druhého člověka získá větší význam než vzdálená vyhlídka. Představa ostrova přehledného z jediného místa se rozplyne. Takové omezení zraku nemusí znamenat zklamání; připomíná, že poznávání krajiny zahrnuje také chvíle, kdy její celek nedokážeme obsáhnout.

Do tohoto prostoru vstupovali lidé dávno před dnešním hledáním panoramat. Místní správa Curral das Freiras připomíná starý královský chodník v oblasti Encumeady jako významnou cestu pohybu lidí a zboží.[6] Historická stezka ovšem není totéž co dnešní turistický přechod mezi nejznámějšími vr-

choly. Je svědectvím jiné potřeby: dostat se přes členitý ostrov, spojit místa, která se v mapě mohou zdát sousední, ale v terénu je dělí namáhavá cesta. Když se dnes chůze stává volnočasovým zážitkem, stojí za to neztratit ze zřetele tuto starší míru vzdálenosti. Určovala ji námaha, náklad a čas potřebný k návratu.

Odtud lze rozumět i napětí mezi obdivovanou horskou scenérií a obydleným ostrovem. Pro návštěvníka bývá údolí především krásným tvarem; pro člověka, který v něm žije, také místem každodenních cest. Z vyhlídky se stavby snadno zmenší na světlé body. Každý z nich však vrací do velkého obrazu lidské měřítko. Literární pohled na krajinu nemusí tyto dva způsoby vnímání stavět proti sobě. Může je podržet společně: úžas nad prostorem i vědomí, že pro někoho není vzdálenou podívanou, ale domovem. Toto je výklad významu krajiny, nikoli výpověď o tom, co si všichni místní obyvatelé myslí.

Dnešní cestování do hor přináší další vrstvu. Vyhlídky, upravené úseky a organizace přístupu umožňují vstoupit do míst, která se stala obrazy celé Madeiry. S tím přichází odpovědnost rozlišovat mezi pozváním a příslibem. Oficiální popis PR 1 představuje spojení Areeira s Pico Ruivo, ale konkrétní režim není neměnnou vlastností stezky.[7] Oznámení IFCN z roku 2026 dokládají opětovné otevření i pozdější plánované uzávěry jednotlivých úseků.[8] Zpráva o otevření z jara tedy sama nestačí pro podzimní cestu, stejně jako tento text nemůže zaručit průchodnost v roce 2027. V knize má tato proměnlivost své místo, protože patří ke skutečné povaze cestování.

Příprava proto začíná ještě před pohledem do údolí: kontrolou aktuálních oznámení IFCN, předpovědi a výstrah, podmínek rezervace i možnosti návratu.[8] Čas uvedený u trasy nenahrazuje vlastní zkušenost, počasí ani tempo nejslabšího člena skupiny. Výbava, dostatek vody a rozhodnutí nepokračovat při zhoršení podmínek nejsou rušivým dodatkem k romantice hor; umožňují ji vůbec prožít bez toho, aby se krajina změnila v prostor nouze.[9] Uzávěra se neobchází jen proto, že za ní pokračují schody. A návrat před vrcholem nemusí být neúspěchem. Může být nejpřesnějším rozhodnutím celého dne.

Na hřebenech Madeiry se nakonec setkávají různé druhy času. Geologický čas není přímo vidět, ale zanechal tvar skal. Historický čas se připomíná cestami, po nichž se ostrov učil překonávat sám sebe. Čas návštěvníka bývá krátký a někdy až příliš hladový po dokonalém okamžiku. Hory nabízejí možnost

tento hlad ztišit. Nemusí se vyjasnit celý obzor a není nutné dojít ke každému vrcholu. Někdy postačí zůstat chvíli u kamene, sledovat, jak se z oblačnosti vynoří část svahu, a přijmout, že Madeira pokračuje dál, i když ji právě nevidíme. Oceán pod ní přitom zůstává: jako původ, vzdálenost i otevřený konec příběhu.

Poznámky a prameny

1. Visit Madeira, „Madeira Peaks“, bez data, https://visitmadeira.com/en/where-to-go/madeira/madeira-peaks/. Vulkanický původ a diferenciální eroze. Ověřeno 18. 10. 2026. Pramen

2. Visit Madeira, „Madeira Peaks“, https://visitmadeira.com/en/where-to-go/madeira/madeira-peaks/. Rozlišení východní a západní části horské oblasti. Ověřeno 18. 10. 2026. Pramen

3. Visit Madeira, „Pico Ruivo“, https://www.visitmadeira.com/en/where-to-go/madeira/madeira-peaks/pico-ruivo/. Výška 1 862 m dle tohoto pramene a pěší přístup; IFCN 2017 uvádí 1 861 m. Ověřeno 18. 10. 2026. Pramen

4. Visit Madeira, „Pico do Areeiro“, https://www.visitmadeira.com/en/where-to-go/madeira/madeira-peaks/pico-do-areeiro/. Výška 1 818 m a turistický kontext. Ověřeno 18. 10. 2026. Pramen

5. Carlos Lobo, Luísa Gouveia, Dinarte Teixeira, Francisco Fernandes, Dília Menezes, O Maciço Montanhoso Oriental da Madeira / The Eastern Mountainous Massif of Madeira, IFCN, 2017, oddíl Clima, s. 18–21. ISBN 978-989-20-7784-0. https://ifcn.madeira.gov.pt/images/Doc_Artigos/Divulgacao/publicacoes/livros/LivroMMOrientalMadeira.pdf. Autoři, rok a ISBN ověřeni v tiráži, s. 2; oddíl klima ověřen v publikaci. Pramen

6. Junta de Freguesia do Curral das Freiras, „Caminho Real da Encumeada – Fajã Escura“, https://jf-curraldasfreiras.pt/informacoes/noticias/d/269-caminho-real-da-encumeada-faja-escura. Historická doprava lidí a zboží, nikoli doklad historie celé dnešní PR 1. Ověřeno 18. 10. 2026. Pramen

7. Visit Madeira, „PR 1 – Vereda do Areeiro“, https://www.visitmadeira.com/en/what-to-do/nature-seekers/activities/hiking/pr-1-vereda-do-areeiro/. Orientace a podmínky přístupu; všechny provozní údaje znovu ověřit před vydáním. Ověřeno 18. 10. 2026. Pramen

8. IFCN, „Percursos pedestres“, oznámení o otevření 1. 5. 2026 a plánovaných uzávěrách v září 2026, https://ifcn.madeira.gov.pt/en/?catid=146&format=pdf&id=627:percursos-pedestres-avisos&tmpl=component&view=article. Před výstupem ověřte aktuální stav stezek u jejich správce. Ověřeno 18. 10. 2026. Pramen

9. Visit Madeira, „Advice to walkers“, https://visitmadeira.com/en/travel-info/useful-information/advice-to-walkers/. Praktické zásady doplnit kontrolou aktuálních výstrah IPMA, https://www.ipma.pt/en/otempo/prev-sam/. Nejde o individuální posouzení způsobilosti účastníka. Stav přístupu vždy ověřit před odchodem. Ověřeno 18. 10. 2026. Pramen

02 · Kanárské ostrovy: země vyzdvižená z oceánu

Roque Cinchado a Teide na Tenerife. Foto: Thomas Wolf, www.foto-tw.de · CC BY-SA 3.0 DE

Na mapě se Kanárské ostrovy zdají být drobným dodatkem k africkému pobřeží. Při pozornějším pohledu se však mění v samostatný svět: několik rozdílných odpovědí na otázku, jak může člověk obývat sopku. Tenerife staví před oči mohutnou vertikálu, Lanzarote rozvinuje nízké obzory tmavé lávy a světlých domů, La Gomera skrývá údolí za hřebeny. Všechny ostrovy spojuje oceán, nikoli stejná krajina. Voda, která mezi nimi na mapě vypadá jako prázdné místo, byla zároveň cestou, zdrojem obživy, hranicí i měřítkem vzdálenosti.

Teide na Tenerife není jen vrchol, který si lze při cestě odškrtnout. Jeho národní park uchovává soubor vulkanických tvarů, podle nichž lze číst vznik a proměny oceánského ostrova. Barvy hornin a střídání povrchů prozrazují odlišné události; zdánlivě nehybná krajina vznikla pohybem. Význam Teide spočívá také v dějinách vědeckého pozorování. Hora pomáhala přírodovědcům představit si procesy, které překračovaly délku lidského života. Cestovatel tak stojí před dvojím měřítkem: před rozlohou svahu a před hloubkou času.[1]

V takovém prostředí dostává slovo pustina zavádějící význam. Řídký porost není důkazem prázdna. Je výsledkem podmínek, v nichž každá rostlina vyjednává s větrem, sluncem a nedostatkem vláhy. Pro lidské oko zvyklé na středoevropský les může být obtížné postřehnout hodnotu prostředí bez souvislé zeleně. Kanárská krajina tím učí jinému druhu pozornosti. Nevyžaduje hledat stále další atrakci, ale rozlišovat detaily: světlý lišejník, hromádku zvětralé horniny, drobnou změnu sklonu, za níž se zadrží voda.

Na La Gomeře se měřítko náhle převrací. Garajonay chrání vavřínový les spojený s vlhkostí přinášenou oceánskými vzdušnými proudy. Koruny stromů zachycují mlhu a les se stává součástí vodního hospodářství ostrova ještě dříve, než člověk postaví první cisternu. Nejde o tropickou kulisu náhodně přenesenou do Atlantiku. Tento typ lesa připomíná starší přírodní poměry a přežívá v místech, kde místní podnebí udržuje potřebnou vlhkost. V sousedství suchých svahů proto působí zvlášť intenzivně.[2]

Strmé rokle La Gomery kladly po staletí praktickou otázku: jak se domluvit s člověkem, který je na dohled, ale pěšky daleko? Silbo gomero, pískaná podoba jazyka, proměňuje hlas ve zvuk schopný překonat otevřený prostor. UNESCO jej představuje jako živou komunikační tradici, jejíž předávání zahrnuje i školní výuku. Jeho půvab nespočívá v představení pro návštěvníky. Podstatná je lidská vynalézavost, která neodstraňuje překážku z krajiny, nýbrž mění způsob, jak ji překonat. Rokle zůstává roklí; řeč získává jinou podobu.[3]

Než se však ostrovy staly španělským souostrovím a evropským cílem dovolených, měly vlastní společnosti, jazyky, hospodářství a posvátná místa. V horské krajině Gran Canarie uchovává oblast Risco Caído a posvátných hor stopy předhispánského osídlení. Jeskyně zde sloužily jako obydlí, zásobárny i prostory obřadu. Původ obyvatel se pojí se severní Afrikou; jejich ostrovní vývoj nelze redukovat na pouhou předehru evropského příchodu. Krajina obsahuje pozůstatky svébytného uspořádání světa, v němž souvisely úroda, voda, hora a nebe.[4]

Při pohledu na takové dědictví je důležité odolat snadnému slovu tajemství. Neznalost některých významů neopravňuje k libovolnému výkladu. Pokud odborníci uvažují o astronomických souvislostech určitého prostoru, zůstává třeba rozlišovat doložený tvar, pravděpodobnou funkci a pozdější představivost. Minulost si zaslouží přesnost právě proto, že její vlastní hlas byl oslaben

dobytím a proměnou společnosti. Archeologická lokalita není hádanka určená k efektnímu rozluštění. Je místem, kde lze vidět také hranice našeho vědění.

Město San Cristóbal de La Laguna na Tenerife přináší jiný příběh uspořádání prostoru. Jeho plán a městská architektura vypovídají o nových společenských poměrech po kastilském dobytí a o atlantských vazbách. Ulice, dvory a významné budovy ukazují, jak se v novém městě setkávala politická moc, církev, obchod a každodenní bydlení. UNESCO vyzdvihuje význam zdejšího urbanistického modelu pro vývoj měst v americkém prostoru. Atlantský ostrov se tak objevuje jako prostředník mezi kontinenty, ne jako okraj evropských dějin.[5]

Takový pohled zároveň připomíná, že pohyb přes oceán nebyl rovnou výměnou mezi stejně silnými partnery. Zámořská expanze přinášela znalosti a nové spojnice, ale také podrobení a násilí. Na ostrovech lze obdivovat řemeslnou práci na dřevěném balkoně a současně přemýšlet o mocenském systému, v němž příslušná stavba vznikla. Krása detailu neztrácí hodnotu tím, že dostane historický kontext. Naopak přestává být anonymní dekorací a vrací se mezi skutečné lidi a jejich rozdílné možnosti.

Kanárské zemědělství dává architektuře krajiny ještě další podobu. Terasy, kamenné zídky a zacházení se srážkovou vodou ukazují, jak důkladně člověk musí znát povrch, na němž hospodaří. V sopečném prostředí není půda samozřejmou souvislou vrstvou. Vzniká, přemisťuje se, chrání a někdy ztrácí. Vinice či malé pole proto mohou být stejně výmluvnou kulturní památkou jako kostel. Zatímco monument soustředí pozornost do jediného bodu, zemědělská krajina ji rozptyluje do nesčetných drobných rozhodnutí opakovaných po generace.

Ostrovy jsou současně místem současného života. Obraz věčného jara často zastírá práci lidí, kteří zajišťují vodu, dopravu, bydlení a služby. Návštěvník přijíždí na několik dní; obyvatel potřebuje, aby prostředí fungovalo po celý rok. Rozdíl mezi těmito časovými horizonty pomáhá porozumět napětí, které cestovní ruch přináší. I bez hledání jednoduchých viníků je zřejmé, že krásná krajina nemůže být nekonečným spotřebním zbožím. Je současně domovem, přírodním systémem a prostorem obživy.

U La Laguny stojí za pozornost vztah domu a vnitřního dvora. Veřejná tvář budovy a její chráněné jádro dovolují různé podoby společenského života.

Dřevo, omítka a kámen zde nejsou pouhou směsí textur. Každý materiál má vlastní nároky na údržbu a jinak odpovídá podnebí. Dvůr soustřeďuje světlo i pohyb, zatímco uliční průčelí drží vztah k městskému celku. Architektura tak pracuje současně s otevřeností a úkrytem, s reprezentací a obyčejným užíváním. Typ domu není nezávislý na světě, v němž byl potřeba.

Označení makaronéský připomíná širší příbuznost některých atlantských ostrovních prostředí, ale nesmí změnit jednotlivé krajiny v zaměnitelný zelený celek. Les Garajonaye a sopečné výšiny Tenerife mohou patřit k jednomu putování, přesto vyžadují odlišné vysvětlení. Právě tato proměna dává ostrovní cestě sílu. Během jednoho regionálního příběhu se mění vlhkost, struktura porostu i způsob, jak je vidět obzor. Cestovatel se učí, že zeměpisná blízkost nemusí vytvářet stejnou zkušenost a že rozmanitost není pouze seznam rozdílů, ale soustava konkrétních podmínek.

V chráněné krajině Gran Canarie mají zásobárny a vodní stavby zvláštní výmluvnost. Posvátný prostor není vytržen ze světa obživy; sousedí s prací nutnou k pokračování komunity. Uchování úrody znamená plánovat budoucnost a rozdělovat přístup k prostředkům. Ani jednoduchý stavební tvar proto nemusí mít jednoduchý společenský význam. Jeskynní prostor lze měřit, popsat a porovnávat, ale jeho úplné fungování vyžaduje znalost vztahů mezi lidmi. Archeologie postupuje od hmotné stopy k otázkám a její opatrnost je součástí poznání, nikoli jeho nedostatkem.

Teide a Risco Caído mohou také pomoci oddělit dva způsoby významu hory. První se dnes vykládá mimo jiné vědecky jako doklad geologických procesů, druhý ukazuje horu uvnitř kulturní a posvátné krajiny. Tyto pohledy se nemusí navzájem rušit, ale nejsou totožné. Přírodovědné vysvětlení odpovídá, jak tvar vznikl; kulturní dějiny zkoumají, co znamenal pro určitou společnost. Dobrá kniha potřebuje obě otázky. Teprve jejich rozlišení dovoluje vidět, proč stejná skála může být zároveň přírodním tělesem a místem lidského závazku.

Ostrovy navíc proměňují obvyklé chápání hranice. Pobřeží má ostrou čáru na mapě, v běžném životě ale pokračuje směrem do moře i do vnitrozemí. Přístav spojuje loď se skladem, rybolov se trhem a cestu s domácností. Návštěvník často přijíždí letecky, takže tuto vazbu snadno přeskočí. Přesto zůstává základní součástí ostrovního prostoru. Atlantská odysea ji vrací do obrazu: ost-

rov není hotový předmět obklopený vodou. Je uzlem činností, které vodu neustále překračují a které jej drží ve vztahu se vzdálenými místy.

Kanárské ostrovy rozvíjejí příběh atlantské odysey vhodněji než pouhou přehlídkou pláží. Spojují geologickou hloubku s křehkostí lidského osídlení, vzdálenost s důmyslnými způsoby komunikace, evropské dějiny s africkým dědictvím. Kdo se naučí mezi těmito vrstvami pohybovat, uvidí v tmavé skále víc než neobvyklou barvu pobřeží. Uvidí základ domu, mez vinice, svědectví erupce i povrch, na který různé společnosti promítaly svou představu řádu. Oceán kolem zůstává otevřený; ostrov už nepůsobí malý.

Poznámky a prameny

1. Teide National Park – UNESCO World Heritage Centre; ověřeno 18. 10. 2026. https://whc.unesco.org/en/list/1258/ Pramen

2. Garajonay National Park – UNESCO World Heritage Centre; ověřeno 18. 10. 2026. https://whc.unesco.org/en/list/380/ Pramen

3. Whistled language of the island of La Gomera (Canary Islands), the Silbo Gomero – UNESCO Intangible Cultural Heritage; ověřeno 18. 10. 2026. https://ich.unesco.org/en/RL/whistled-language-of-the-island-of-la-gomera-canary-islands-the-silbo-gomero-00172 Pramen

4. Risco Caido and the Sacred Mountains of Gran Canaria Cultural Landscape – UNESCO World Heritage Centre; ověřeno 18. 10. 2026. https://whc.unesco.org/en/list/1578/ Pramen

5. San Cristóbal de La Laguna – UNESCO World Heritage Centre; ověřeno 18. 10. 2026. https://whc.unesco.org/en/list/929/ Pramen

03 · Azory: ostrovy mezi větrem a návratem

Družicový snímek ostrova São Miguel na Azorech. Foto: European Space Agency · CC BY-SA 3.0

Azory nenabízejí jediný střed. Devět ostrovů rozptýlených v Atlantiku vytváří souostroví, v němž je vzdálenost součástí identity. Pohled na mapu svádí spojit jejich body jednou čarou, ale skutečný život mezi nimi vždy závisel na počasí, lodích a možnostech přistání. Zelená pole, tmavý kámen a bílé omítky spojují části krajiny do příbuzného obrazu. Pod touto podobností však leží různá měřítka, různé podoby sopečného reliéfu a odlišné příběhy práce. Azory jsou rodinou ostrovů, nikoli jedním ostrovem rozděleným na kusy.

Moře zde není pouhým výhledem. Vytváří podnebí, nese zásilky, odděluje sousedy a spojuje rodiny s místy emigrace. Pro člověka z pevniny bývá obtížné představit si cestu jako událost, jejíž termín nemusí určovat výhradně kalendář. Ostrovní zkušenost však připomíná, že technika přírodu nevyřazuje z provozu. I moderní spojení zůstává součástí prostředí. Cestování proto získává jiný rytmus: plán není slibem, který krajina musí splnit, ale návrhem předloženým okolnostem.

Na ostrově Terceira proměnila přirozeně chráněná zátoka Angru do Heroísmo ve významný uzel námořních cest. Lodě přiválely nejen zboží, nýbrž také informace, zkušenosti a představy o světě. Město bylo po dlouhé období

opěrným bodem plaveb mezi Evropou a zámořím. Jeho historické centrum zapsané na Seznam světového dědictví připomíná, jak velký význam může získat malé místo, leží-li ve správném bodě pohybu. Ve světě plachetnic nebyl střed určen počtem obyvatel, ale dosažitelností bezpečného přístavu.[1]

Lagoa das Sete Cidades na azorském ostrově São Miguel. Foto: Ritinha Domingues · CC BY-SA 4.0

Půdorys Angry odpovídal také místním podmínkám. Uspořádání ulic nelze oddělit od větru, sklonu terénu a polohy pobřeží. Kostely, obytné domy a opevnění utvářejí městský celek, jehož jednotlivé části měly vzájemně související úlohy: chránit, obchodovat, spravovat, bydlet a reprezentovat. Přístavní město bývá někdy chápáno jako sled průčelí obrácených k vodě. Angra spíše ukazuje soustavu vztahů mezi zátokou a vnitrozemím. Za každou fasádou pokračovala cesta zboží, práce a zpráv.

Zemětřesení roku 1980 tuto historickou strukturu vážně poškodilo. Následná obnova otevřela otázku, kterou si památková péče klade znovu a znovu: co vlastně zachováváme, jestliže musíme část hmoty postavit znovu? Angra nezískala hodnotu tím, že by předstírala nezranitelnost. Její dědictví zahrnuje také rozhodnutí udržet město obyvatelné a srozumitelné po katastrofě.

Kontinuita zde neznamená nedotčenost. Spočívá v zachovaných vazbách, v užívání prostoru a v odpovědné práci s tím, co zůstalo.[1]

Na Picu vypadá kulturní paměť jinak. Nízké zídky rozdělují pobřežní krajinu na množství malých políček. Réva zde roste v závětří vytvořeném lidskou rukou, chráněná před větrem a slanou tříští. UNESCO označuje tuto viniční krajinu za výraznou ukázku přizpůsobení zemědělství náročným přírodním podmínkám. Její působivost nevzniká jedním velkým gestem. Tvoří ji opakování: kámen přiložený ke kameni, prostor ponechaný rostlině, průchod mezi zdmi, cesta k místu, odkud lze odvézt úrodu.[2]

Z dálky mohou zídky připomínat abstraktní kresbu. Zblízka je však každý úsek výsledkem práce, jejíž účel je velmi konkrétní. V tom spočívá zvláštní síla kulturní krajiny. Estetický účinek se rodí z praktických potřeb, aniž by jej někdo musel předem navrhnout jako vyhlídku. Když se takový prostor mění v památku, není snadné chránit pouze jeho vzhled. Bez pěstování révy a bez lidí, kteří znají smysl jednotlivých zásahů, by zůstala krásná, ale stále méně čitelná síť zdí.

Ochrana vinic proto zahrnuje otázku ekonomického života. Historická krajina nemůže dlouhodobě přežít jen jako odměna za návštěvníkův pohled. Potřebuje práci, které se dostává uznání a která má pokračovatele. Na Picu se setkává minulá zkušenost s dnešními možnostmi produkce vína. Nejde o jednoduchý návrat do doby před modernizací. Smyslem je udržet takovou kontinuitu, v níž technické prostředky nevymažou to, co dává místu jeho rozpoznatelnou strukturu. Památka zde zůstává slovesem: obdělávat, opravovat, sklízet.

Sopečný původ souostroví je zároveň společným rámcem jeho rozdílnosti. Azorský geopark představuje geologické dědictví ostrovů jako součást širšího vztahu mezi krajinou, vzděláváním a místním rozvojem. Krátery, lávové útvary a termální projevy nejsou odděleny od člověka skleněnou vitrínou. Určují, kde leží sídla, jaké materiály se používají a jak se lidé vztahují k riziku. Geologie je zde každodenním sousedem. Dům stojí na místě, jehož minulost je starší a budoucnost otevřenější, než naznačuje katastrální mapa.[3]

Zelená azorská krajina přitom může zakrývat, kolik práce bylo vloženo do její dnešní podoby. Louka vypadá přirozeněji než městská ulice, ale i ona může být kulturním výsledkem. Meze, cesty a rozdělení parcel vyjadřují vlastnické

vztahy, chov zvířat a dlouhé přizpůsobování lokálním podmínkám. Cestovat krajinou proto znamená učit se rozlišovat mezi vegetací a původností. Ne všechno zelené je nedotčené a ne všechno upravené je bez ekologické hodnoty. Snadná dvojice příroda–kultura zde přestává stačit.

Oficiální představení Azor zdůrazňuje jednotlivé ostrovy a jejich odlišné možnosti poznávání. Pro literární cestu je tato pluralita podstatnější než snaha nalézt údajně nejlepší ostrov. Jiný druh pozornosti vyžaduje městské centrum, jiný pobřežní vinice a jiný otevřená pastvina s rychle se měnící oblohou. Srovnávání nemusí vytvářet žebříček. Může naopak zostřit citlivost k tomu, co má každé místo pouze pro sebe. Souostroví učí klást vedle sebe rozdíly, aniž bychom je museli sjednotit do jediné značky.[4]

Čedičové zdivo na Picu přináší do krajiny zvláštní druh hospodárnosti. Materiál, který ztěžuje obdělávání, se zároveň stává prostředkem ochrany rostlin. Problém se proměňuje v nástroj, aniž by tím přestával existovat. Zídka neodstraní vítr z ostrova, pouze vytvoří malé místo s jinými podmínkami. Právě toto měřítko je pro pochopení kulturní krajiny zásadní. Velký celek vzniká opakováním drobných místních úprav. Lidská vynalézavost zde nespočívá ve vítězství nad přírodou, ale v přesném využití omezeného prostoru, kde lze něco změnit.

V přístavním městě se podobná schopnost uplatňuje jinak. Ulice, která na plánu vypadá jako čára, má ve skutečnosti sklon, šířku a orientaci vůči větru. Pohyb člověka i zboží těmito podmínkami prochází. Úprava pravidelné osnovy v Angře proto není vadou abstraktního pořádku, nýbrž jeho zpřesněním pro konkrétní místo. Dějiny urbanismu obsahují taková vyjednávání neustále. Město se stává dobrým prostředím tehdy, když obecný záměr dokáže spolupracovat s terénem, místo aby jej považoval za nepříjemnou odchylku od správného nákresu.[1]

Azorský geopark zahrnuje jednotlivé ostrovy jako součást propojeného geologického dědictví. Tato síťová představa je užitečná i mimo přírodní vědy. Významný bod nemusí stát osamoceně; může být čitelný teprve ve srovnání s jinými. Lávový útvar, vulkanické jezero či termální projev ukazují různé stránky vzniku souostroví. Není nutné z každého zastavení odnést odbornou terminologii. Stačí porozumět, že povrchy nejsou náhodné a že viditelný tvar lze spojit s určitým druhem děje. Pak krajina přestává být jen příjemnou změnou barev.[3]

Také názvy míst uchovávají zvláštní vrstvu zkušenosti. Mohou připomínat tvar terénu, náboženské zasvěcení nebo okolnost osídlení. Je ovšem třeba odlišit doložený původ od působivé lidové interpretace. Cestovatelský text nemusí ke každému jménu vyrábět legendu. Dokáže ponechat neznalost otevřenou a přesto ukázat, jak jazyk činí prostor obydleným. Pojmenovaná zátoka je pro komunitu konkrétním místem návratu, ne zaměnitelným kusem pobřeží. Mapový nápis pak připomíná, že zeměpis vzniká také dlouhým lidským rozlišováním známých míst.

Ostrovní cesta proto není nutně řetězem stále větších překvapení. Její hodnotu může vytvářet i rozpoznání příbuznosti: stejného materiálu v jiné stavbě, podobné zídky v jiném větru nebo odlišného přístavu s obdobnou potřebou ochrany. Srovnání se mění z hodnocení atrakcí v porozumění vztahům. Člověk pak nemusí každému ostrovu přidělit jednu charakteristickou vlastnost, aby si jej zapamatoval. Uchová si spíše způsob, jakým se zde setkává krajina s prací. Taková paměť je méně pohotová než slogan, ale podstatně trvanlivější.

Azory nakonec vypovídají o návratu. Loď se vracela do přístavu, rodina čekala na zprávu, vinohradník znovu vstupoval mezi stejné zídky, obyvatelé obnovovali poškozené město. Návrat zde není opakováním bez změny. Pokaždé se vrací někdo starší, do prostoru trochu proměněného počasím, prací a událostmi. Právě tento vztah mezi stálostí a pohybem dává ostrovům jejich váhu. Uprostřed oceánu nejsou důkazem izolace, ale důkazem, že spojení má cenu a že domov vzniká také z možnosti znovu jej spatřit.

Poznámky a prameny

1. Central Zone of the Town of Angra do Heroismo in the Azores – UNESCO World Heritage Centre; ověřeno 18. 10. 2026. https://whc.unesco.org/en/list/206/ Pramen

2. Landscape of the Pico Island Vineyard Culture – UNESCO World Heritage Centre; ověřeno 18. 10. 2026. https://whc.unesco.org/en/list/1117/ Pramen

3. Azores UNESCO Global Geopark – International Geoscience and Geoparks Programme; ověřeno 18. 10. 2026. https://www.unesco.org/en/iggp/azores-unesco-global-geopark Pramen

4. Os Açores – Visit Azores; ověřeno 18. 10. 2026. https://www.visitazores.com/en/the-azores Pramen

04 · Kapverdy: hlas mezi dvěma břehy

Pelourinho a náměstí v Cidade Velha na Kapverdách. Foto: Cayambe · CC BY-SA 3.0

Kapverdy leží v Atlantiku tak, že jejich dějiny nelze vyprávět pouze pohledem od evropského pobřeží. Jsou ostrovním státem u západní Afriky, ale také souostrovím cest, odchodů a návratů. Do společné identity vstupují rozdílné ostrovy, jazyky každodenního života i zkušenost rodin rozptýlených přes oceán. Na turistické fotografii bývá nejsnáze vidět pláž. Pro porozumění místu je však stejně důležité to, co se fotografuje obtížněji: paměť nuceného pohybu lidí, práce v suché krajině a píseň, v níž vzdálenost získává lidský hlas.

Na ostrově Santiago uchovává Cidade Velha pozůstatky někdejší Ribeiry Grande. Založení evropského koloniálního města v tropech zde nelze oddělit od vzniku atlantských obchodních sítí. Dochované úseky uličního plánu, sakrální stavby, pevnost a veřejný prostor představují různé stránky téže společnosti. Moc se chránila zdí, potvrzovala obřadem a předváděla na náměstí. UNESCO zdůrazňuje význam města pro dějiny zámořské expanze a transatlantického obchodu se zotročenými lidmi. Je to dědictví, které žádá přesnou řeč.[1]

Když se mluví o setkávání kultur, může příjemně znějící výraz zastřít nerovnost podmínek. Ne všichni připlouvali dobrovolně a ne každý mohl z přístavu

odejít. Kapverdská společnost vznikala v prostředí kolonialismu a otroctví, ale její pozdější kultura není pouhým součtem původů. Lidé vytvářeli nové způsoby řeči, příbuzenství, vaření, víry a hudby. Připomenout násilí u počátků neznamená popřít jejich tvořivost. Znamená to přiznat jí skutečnou váhu: vznikala navzdory podmínkám, které lidskou důstojnost zásadně omezovaly.

Na náměstí v Cidade Velha stojí zdobený pranýř. Kamenný objekt může při prvním pohledu vypadat jako výtvarný detail, ale jeho funkce vrací pozornost k trestu a veřejnému podřízení člověka moci. Právě podobné předměty zkoušejí povahu cestovatelského pohledu. Dokážeme se zastavit také tam, kde obraz neposkytuje pohodlné potěšení? Zachované místo není automaticky oslavou minulosti. Může být jejím svědkem a protiváhou zapomínání. Krása řemesla tu nemůže zastoupit otázku, k čemu bylo řemeslo využito.

Nedaleký oceán rozšiřuje tuto otázku do prostoru. Cesty, které spojovaly kontinenty, měnily poměry na obou stranách vody. Kapverdy byly místem prostřednictví, zásobování a nucených přesunů, nikoli nezúčastněným ostrovním úkrytem. Dnešní návštěvník má možnost dívat se zpět, aniž by musel zaměňovat každý starý kámen za úplné vysvětlení. Historická lokalita otevírá příběh; nedokáže jej sama beze zbytku odvyprávět. Potřebuje znalost souvislostí a ochotu poslouchat také hlasy, které reprezentativní architektura nezachycuje.

Takovým hlasem je morna. UNESCO ji popisuje jako kapverdskou hudební a básnickou praxi, v níž se spojují zpěv, instrumentální doprovod a cit pro poezii. Tématy jsou láska, rozloučení, touha a zkušenost života. Tradice zapsaná roku 2019 na seznam nehmotného dědictví není jen souborem skladeb, které lze uložit do archivu. Existuje při provozování, předávání a společném poslouchání. Melodie potřebuje dech a společenský prostor. Teprve pak se text stává událostí mezi lidmi.[2]

Mornu je lákavé převést na jediné slovo, například stesk. Taková zkratka ale ochuzuje citový svět společnosti. Stesk může obsahovat něhu, bolest, humor i vědomí, že odchod přinesl možnost přežít. Není totožný s pasivitou. Píseň může držet při sobě rodinu, jejíž členové bydlí v různých zemích, a může také proměnit soukromou zkušenost v něco sdělitelného. Vzdálenost potom není pouze počet kilometrů. Je způsobem, jakým člověk uchovává přítomnost někoho nepřítomného.

Ostrov Fogo ukazuje další zdroj kapverdské identity: život v blízkosti aktivní sopky. Jeho biosférická rezervace propojuje sopečnou krajinu, původní druhy a lidské komunity. Základním tvarem je mohutná hora, ale smysl území přesahuje její siluetu. UNESCO v programu Člověk a biosféra sleduje vztah přírodních hodnot a udržitelného života. Ochrana zde nemůže znamenat vyprázdnění krajiny od lidí. Právě jejich znalost podmínek a možnost důstojné obživy rozhodují o tom, zda bude soužití pokračovat.[3]

Sopka přitahuje pozornost svou výjimečností, zatímco každodenní přizpůsobení bývá méně nápadné. Vyžaduje hledat vhodné místo pro pěstování, šetřit vodou, udržovat cesty a počítat s proměnlivostí prostředí. Když člověk nazve krajinu drsnou, popisuje především svůj vlastní vztah k ní. Pro obyvatele je to také krajina známá: soubor určitých půd, sklonů, větrů a možností. Zkušenost neodstraňuje riziko, ale dává mu konkrétní podobu. Vědět, co může nastat, je něco jiného než bezstarostně věřit, že se nestane nic.

Na Maiu se vztah země a vody vyjadřuje jinak. Biosférická rezervace zahrnuje rozsáhlé mořské prostředí a suchou ostrovní krajinu, v níž se setkává zemědělství, těžba soli, rybolov a cestovní ruch. UNESCO připomíná biologickou hodnotu území včetně mořských živočichů a ptactva. Pro návštěvníka je podstatné vidět pobřeží současně jako místo lidské práce a prostor života jiných druhů. Hladká pláž na fotografii nemá jen jednu funkci, a právě v tom spočívá její skutečná složitost.[4]

Sůl je dobrým průvodcem touto složitostí. Získává se z vody, kterou lidé potřebují zároveň překonávat i zadržovat, a její produkce využívá slunce a vysychání. V suché zemi tak vzniká paradoxní hospodářství: nedostatek sladké vody existuje vedle mořského nadbytku. Ne každá voda je ovšem dostupným zdrojem života. Zkušenost ostrovů zpochybňuje jednoduché představy o bohatství přírody. Mít kolem sebe oceán neznamená mít zavlažené pole. Možnost obživy vytváří teprve znalost, práce a vhodná infrastruktura.

Kapverdské domy a ulice lze číst jako prostředí společenské blízkosti, ale nebylo by poctivé přisuzovat každému setkání předem daný příběh pohostinnosti. Cestovatel je host, ne čtenář myslí. Může pozorovat podobu veřejného prostoru, způsob zastínění, vztah domu k ulici či přítomnost drobného obchodu. Nemůže z jediného úsměvu odvodit spokojenost celé komunity. Respekt někdy začíná právě zdrženlivostí: nechat druhému člověku právo nebýt symbolem země, kterou jsme přijeli poznávat.

Také hudba má své pracovní podmínky. Za působivým večerem stojí učení, zkoušení, výroba nástrojů, organizace a možnost věnovat se tvorbě. Označení živé dědictví by nemělo proměnit umělce v bezplatné nositele atmosféry. Tradice může přežívat díky profesionálnímu provozu stejně jako díky rodinnému předávání. Není povinností zůstat beze změny pro potěšení návštěvníků. Zdravé pokračování připouští vlastní nové tvary, pokud o nich rozhodují lidé, kteří kulturu skutečně vytvářejí a žijí.

Při cestě mezi ostrovy se Kapverdy stále znovu vzdalují jediné nálepce. Hora Fogo nevysvětluje Cidade Velha, historické město nenahrazuje Maio a morna není zvukovou kulisou pro všechny životní situace. Jednotu země je třeba hledat ve vztazích mezi rozdílnými zkušenostmi. Souostroví spojuje společná politická přítomnost, jazykové a kulturní vazby i vědomí oceánu. Každý ostrov přesto uchovává vlastní míru sucha, vzdálenosti a možnosti. Právě tento rozdíl dává společnému příběhu hloubku.

Důležitým prostředníkem kapverdského příběhu je jazyk. Úřední a každodenní řeč nemusí v mnoha společnostech plnit stejné úlohy a hudba dokáže tyto rozdíly překračovat vlastním způsobem. Morna podle UNESCO využívá především kapverdskou kreolštinu. Zpívané slovo proto není jen sdělením přeložitelným do jiné řeči bez zbytku. Nese zvuk, rytmus i společnou zkušenost posluchačů. Překlad může pomoci porozumět obsahu, nemůže však sám nahradit vztah mezi jazykem a prostředím, v němž člověk poznává vlastní city jako sdělitelné.[2]

V biosférických rezervacích Fogo a Maio se také ukazuje rozdíl mezi ochranou přírodního objektu a péčí o obydlené prostředí. Pole, pobřežní stanoviště a sídlo nejsou tři oddělené světy. Změna využití jednoho může ovlivnit možnosti ostatních. Pro rozhodování je proto cenná místní znalost stejně jako odborné sledování. Ani jedna sama nemusí poskytnout úplnou odpověď. Společný prostor vyžaduje domluvu, která připustí rozdílné potřeby a přesto udrží souvislost celku. Právě v této práci, mnohem méně viditelné než vrchol sopky, se tvoří dlouhodobá budoucnost ostrovů.

Atlantická cesta zde získává etický rozměr. Oceán už není jen velkolepý prostor objevování, ale také archiv nerovných pohybů. To neznamená, že by jeho krása měla zmizet. Znamená to, že se k ní přidává odpovědnost za paměť. Pohled na přístav může obsahovat obdiv i vědomí utrpení, naději odjíždějících i radost návratu. Kapverdy dovolují vidět tyto významy vedle sebe. Píseň

pak neuzavírá historii do smíření, které by jí kdokoli vnucoval. Dává lidem prostor, aby ji vyslovili vlastními slovy.

Poznámky a prameny

1. Cidade Velha, Historic Centre of Ribeira Grande – UNESCO World Heritage Centre; ověřeno 18. 10. 2026. https://whc.unesco.org/en/list/1310/ Pramen

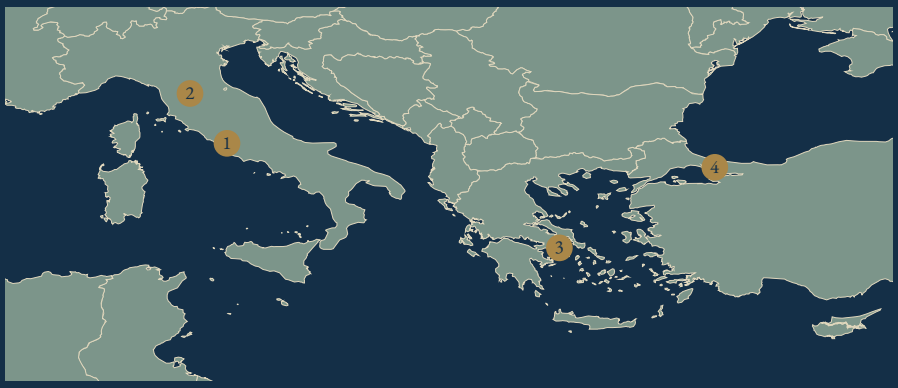
2. Morna, musical practice of Cabo Verde – UNESCO Intangible Cultural Heritage; ověřeno 18. 10. 2026. https://ich.unesco.org/en/RL/morna-musical-practice-of-cabo-verde-01469 Pramen

3. Fogo – Man and the Biosphere Programme (MAB); ověřeno 18. 10. 2026. https://www.unesco.org/en/mab/fogo Pramen

4. Maio – Man and the Biosphere Programme (MAB); ověřeno 18. 10. 2026. https://www.unesco.org/en/mab/maio Pramen

ČÁST 02

Středomoří — města a jejich paměť

1 Řím · 2 Florencie · 3 Athény · 4 Istanbul

Orientační mapa · Natural Earth · není navigační mapou

Mapa a obrazový doprovod — Kaufmann Creative AI Studio©

Autoři fotografií a licence jsou uvedeni v obrazových kreditech.

05 · Řím: město, které žije ve vrstvách

Forum Romanum v Římě, pohled od Kapitolských muzeí. Foto: Wolfgang Moroder · CC BY-SA 3.0

Řím se nepředstavuje jako uzavřené období. Jedna ulice může spojit antický sloup, středověké zdivo, barokní průčelí a obyčejný dopravní ruch. Každá vrstva zůstává částečně viditelná a současně je zapojena do nového života. Město tak nepůsobí jako učebnice otevřená na správné kapitole. Připomíná rukopis, do něhož se po staletí psalo znovu, aniž by starší text docela zmizel. Čtenář musí přijmout, že souvislosti se neřadí podle letopočtů a že současnost není pouhým rámem pro památky.

Historické centrum zapsané na Seznam světového dědictví zahrnuje mimořádně různorodý celek. UNESCO vyzdvihuje soužití archeologických areálů s městskou strukturou a návaznost antického, křesťanského, renesančního a barokního Říma. Důležitá je právě tato návaznost. Pozdější město nestálo vedle staršího v prázdné krajině. Používalo jeho prostory, materiály a symbolické autority. Sloup mohl změnit význam, stavba dostat novou funkci a náměstí nové uspořádání. Dějiny města jsou proto i dějinami přivlastňování a překladů.[1]

Na Foru se tato vrstevnatost stává otázkou představivosti. Dochovaný fragment vypovídá o původním celku, ale zároveň nás upozorňuje, kolik z něj

chybí. Řada sloupů není celé shromáždění, mramorová deska není celý úřad, zbytek schodiště není celý politický řád. Krajina ruin se snadno mění v dekoraci velkoleposti. Přesnější pohled hledá, jak mezi stavbami probíhaly lidské činnosti: soud, správa, obchod, náboženský obřad i každodenní prosazování zájmů. Veřejný prostor nebyl nikdy společensky neutrální.

Detail antického portiku Pantheonu v Římě. Foto: John Samuel · CC BY-SA 4.0

Koloseum pak ukazuje, jak obrovské prostředky dokázala římská moc soustředit do organizovaného diváctví. Archeologický park představuje amfiteátr jako stavbu se složitou architekturou a zázemím pro podívanou. Oblouky a patra lze obdivovat jako technické řešení, ale funkce budovy nedovoluje zapomenout na násilí. V jednom prostoru se setkávala dovednost stavitelů, císařská reprezentace, společenské pořadí a skutečné utrpení. Obdiv k inženýrství a kritický pohled na jeho využití zde patří k sobě.[2]

Pohyb diváků do hlediště byl zároveň pohybem uvnitř hierarchie. Monumentální stavba nepřinášela všem stejný pohled ani stejné postavení. Prostor uměl společnost uspořádat a dát tomuto pořádku podobu zdánlivé samozřejmosti. Taková zkušenost není cizí ani dnešku, byť se historické podmínky zásadně liší. Římská památka získává obecnější význam, když se člověk ptá, jak budovy určují, kdo je vidět, kdo může vstoupit a kdo zůstává v provozním zázemí. Architektura je také rozdělováním možností.

Pantheon nabízí odlišný účinek. Jeho rotunda soustředí pozornost k prostoru, který lze vnímat tělem: k poměru stěn, kupole a otevřeného oka do nebe. Ve stavbě se geometrická přesnost setkává s proměnlivostí světla. Vstoupit sem znamená vidět, jak může architektura měřit čas bez hodinového stroje. Světelný otvor není pouhou ozdobou. Uvádí vnitřek do vztahu s vnějším světem, který se neustále mění. Monumentální dojem tak nevzniká uzavřením před okolím, nýbrž pečlivě zvoleným propojením.[3]

Dlouhé přežívání Pantheonu zároveň připomíná význam změny funkce. Stavby se nezachovávají pouze tím, že je lidé přestanou používat. Často přežívají právě proto, že pro ně další společnost najde smysl. Takový proces může znamenat ztrátu části původních významů i ochranu samotné hmoty. Není jednoduchým vítězstvím ani jednoduchým poškozením. Řím jej umožňuje sledovat v mnoha měřítkách, od velkých svatyní až po kamenný článek vsazený do pozdější zdi. Materiál nese více životopisů najednou.

Křesťanský Řím nepřevzal pouze území; nově uspořádal také cíle cest. Poutník přicházel kvůli hrobům, svatyním, relikviím a náboženským obřadům. Město se stalo mapou duchovních vztahů, jejichž význam překračoval hranice politické moci. S touto funkcí souvisela výstavba, ubytování, obchod i péče. Posvátné a praktické se neodehrávalo v oddělených světech. Cesta k bazilice vyžadovala most, jídlo a místo k odpočinku stejně jako víru a orientaci v náboženském významu krajiny.

Ve Vatikánu dává Sixtinská kaple výtvarnému umění mimořádně soustředěnou podobu. Instituce ji představuje jako celek, v němž se setkávají práce více umělců a Michelangelovy rozsáhlé malířské cykly. Pro pochopení nestačí zaměřit zrak pouze na proslulý detail. Malby patří k architektuře a k obřadnímu prostoru, mají vzájemné vztahy, velikost i odstup. Reprodukce umožňuje obraz přiblížit, ale mění jeho tělesné měřítko. V kapli musí oko pracovat jinak než na stránce knihy.[4]

Renesanční umění zde není jednoduše osvobozením krásy od náboženské funkce. Vznikalo v prostředí konkrétních zadavatelů, nároků a sporů o podobu pravdy. Lidské tělo mohlo vyjadřovat duchovní řád, sílu i zranitelnost. Malířská vynalézavost a institucionální moc se navzájem potřebovaly a zároveň se nemusely bez napětí shodovat. Výsledek dokáže působit i na člověka, který nesdílí původní víru. To však není důvod původní souvislosti odložit. Právě ony z uměleckého díla dělají historickou událost.

Barokní Řím přenáší práci s pohledem do ulic a náměstí. Průčelí se nevnímá jen čelně, ale při příchodu z úzké ulice, při zastavení u fontány, při otočení směrem k další dominantě. Městský prostor se stává sledem očekávání a odhalení. Voda v tomto uspořádání znamená životně důležitý zdroj, technický výkon i reprezentaci. Její veřejná přítomnost ukazuje, že praktická infrastruktura může nést silné symbolické sdělení. Město se předvádí tím, co umí přivést, rozdělit a nechat proudit.

Přitom není nutné proměnit každou římskou chvíli v návštěvu monumentu. Vztah vysokých dějin a každodennosti je patrný také v přechodech: ulice slouží cestě do práce, za zdí pokračuje škola, v sousedství památky se nakupuje. Obyvatel nemusí svůj den organizovat jako výklad dějin umění. Tato samozřejmost je pro město zásadní. Pokud by se centrum stalo pouze souborem míst určených k prohlížení, ztratilo by právě tu živou vrstevnatost, která ho činí výjimečným. Paměť potřebuje současné uživatele.

Zkušenost Říma proto vyžaduje trpělivost také s neúplností. Nelze jej vyčerpat ani úplným seznamem staveb. Únava může oslabit pozornost a další velkolepý interiér se pak slije s předchozím. Smysluplnější je někdy sledovat jediný motiv: proměnu sloupu, úlohu vody, uspořádání vstupů nebo způsob, jak nová stavba zachází se starší. Taková cesta není chudší. Vytváří vztahy, které by při rychlém sběru památek zůstaly skryté. Poznání potřebuje čas na spojování jednotlivostí.

Ruina mezitím učí odlišný druh respektu než dokonale zachovaný interiér. Ukazuje ztrátu bez možnosti úplné náhrady. Rekonstrukce může pomáhat pochopení, ale neměla by se nepozorovaně vydávat za skutečnost. Stejně tak literární představivost smí oživovat otázky, nikoli vyrábět falešné svědectví. Není třeba předstírat hlas antického obchodníka, abychom pochopili, že kdysi ulicí procházeli lidé. Někdy postačí mezera mezi kameny, v níž si čtenář uvědomí vlastní časovou vzdálenost.

Pantheon připomíná i rozdíl mezi průčelím a vnitřní zkušeností. Vstupní sloupoví navazuje na rozpoznatelnou řeč chrámové architektury, za ním však člověka obklopí jinak uspořádaný prostor. Přechod vytváří překvapení, které nelze plně zachytit samostatným snímkem vnějšku či kupole. Význam stavby je také v pořadí setkání. Architektura umí vyprávět bez slov právě tím, že tělo projde určitou změnou měřítka, světla a směru pozornosti. Kdo se dívá jen na nejslavnější detail, může tento základní děj minout.[3]

Ve městě rozptýlených antických pozůstatků má zvláštní cenu také obyčejná spára mezi materiály. Odlišný kámen může ukázat přestavbu, opravu nebo znovupoužití. Není ovšem správné každou barevnou změnu okamžitě vykládat jako důkaz dramatické události. Odborná znalost rozlišuje technické řešení od historického příběhu a pracuje s více možnostmi. Pro návštěvníka postačí důležitá proměna pohledu: hotový povrch se stane otázkou. Řím pak nevydává všechna tajemství naráz, ale učí způsob pozorování, který si lze odnést do jakéhokoli dalšího města.

Řím nakonec není věčný proto, že by se neměnil. Přetrvává proměnou: přeužíváním staveb, obnovou po škodách, střídáním funkcí i novým čtením starých symbolů. Věčnost je zde spíše způsob, jak lidé o městě mluví, než fyzikální vlastnost jeho kamene. Skutečná síla spočívá v dlouhé řadě rozhodnutí, co zachovat, co přestavět a čemu přisoudit význam. Cestovatel vstupuje na krátkou chvíli do této řady. Může z ní odnést více než obraz velké minulosti: citlivost k tomu, jak minulost stále pracuje uvnitř přítomnosti.

Poznámky a prameny

1. Historic Centre of Rome, the Properties of the Holy See in that City Enjoying Extraterritorial Rights and San Paolo Fuori le Mura – UNESCO World Heritage Centre; ověřeno 18. 10. 2026. https://whc.unesco.org/en/list/91/ Pramen

2. The Colosseum – Parco archeologico del Colosseo; ověřeno 18. 10. 2026. https://colosseo.it/en/area/the-colosseum/ Pramen

3. Discover the Pantheon Dome: Design, Structure, and Significance; ověřeno 18. 10. 2026. https://www.pantheonroma.com/en/the-pantheon/ Pramen

4. Sistine Chapel; ověřeno 18. 10. 2026. https://www.museivaticani.va/content/museivaticani/en/collezioni/musei/cappella-sistina.html Pramen

Řím: Raffaelův rozhovor a Michelangelův vesmír

Athénská škola není jen soupis slavných hlav. V Raffaelově fresce ve Stanza della Segnatura začněte u dvou mužů pod středním obloukem. Platón ukazuje vzhůru a drží Tímaia, Aristotelés nese Etiku a obrací gesto k pozemskému světu. Rozdíl jejich rukou pomáhá uspořádat celý rozhovor dříve, než divák rozpozná další postavy. Architektura otevírá hluboký prostor a seskupení těl jej naplňuje různými způsoby poznávání: někdo vysvětluje, jiný zapisuje, další pozoruje. Na pravé straně se lze soustředit na učitele geometrie skloněného k žákům, vpředu na postavu přemýšlející u kamenného bloku. Vatikánský sbírkový výklad ji spojuje s Hérakleitem a Michelangelovou podobou. Raffaelův autoportrét u pravého okraje zase připomíná současného autora uvnitř představovaného antického shromáždění.

Místnost je důležitá stejně jako nejslavnější freska. Papežský prostor spojuje různé oblasti vzdělanosti a duchovní autority; Athénská škola působí v tomto programu, nikoli jako nezávislý plakát chvály filozofie. Při návštěvě proto otočte pohled také k ostatním stěnám a sledujte, jak malba odpovídá konkrétní ploše. Renesanční umění zde nevznikalo mimo instituce, ale uvnitř systému zakázek, teologie, prestiže a osobní tvořivosti. Pro první soustředěný pohled stačí několik gest, vztah oblouku k figurám a rozdíl mezi skupinami. Není nutné přijmout každou tradiční identifikaci méně známé tváře jako bezpečně prokázané jméno. Výtvarná stavba funguje i tam, kde divák zatím žádné jméno nezná.

Sixtinská kaple vyžaduje jiný způsob orientace. Michelangelův strop z let 1508 až 1512 rozvíjí uprostřed příběhy Genesis, kolem nich však vytváří rozsáhlý soubor proroků, sibyl a dalších postav. Slavný téměř dotyk rukou ve Stvoření Adama je pouze malou částí. Nejprve sledujte malovanou architekturu, která rozděluje skutečnou zakřivenou plochu do zdánlivých nosných prvků a obrazových polí. Pak porovnejte výraznou tělesnost sedící postavy s pohybem lidí v centrálních scénách. Strop se nečte stejně jako oltářní Poslední soud, vytvořený až později. Rozdílná doba vzniku pomáhá vysvětlit jinou organizaci postav i účinek celku. Boční stěny navíc obsahují starší malby dalších renesančních autorů, takže kaple není jediným jednolitým Michelangelovým dílem.

> Malíř se dívá ze svého obrazu
>
> Raffael vložil do Athénské školy také vlastní podobiznu: u pravého okraje stojí mladý muž s tmavou pokrývkou hlavy. Tento drobný detail mění vztah mezi dávnou filozofií a renesanční přítomností. Autor nevytváří jen vzdálenou historickou scénu, ale přihlašuje současnou výtvarnou práci k velkému shromáždění vzdělanosti. Při osobním pohledu stojí za pozornost, kam se postava obrací a jak málo prostoru přitom na rozsáhlé stěně zabírá.

Vatikánský den má smysl sestavit podle těchto dvou odlišných zkušeností: Raffaelův prostor rozhovoru a Michelangelovo vedení pohledu vzhůru. Trasa muzei, platné podmínky vstupu a přístupné části se ověřují podle skutečného programu. Samotný Vatikán je samostatným státem uvnitř širší římské cesty; bazilika svatého Petra a muzejní okruh nejsou automaticky stejnou návštěvou. Po monumentálních interiérech je užitečné nechat čas jen na venkovní prostor a srovnání dojmů. Dobrý výsledek není vyčerpaný seznam všech galerií, ale schopnost znovu si vybavit konkrétní gesto, postavení těla a vztah malby ke stavbě. Právě tyto věci odlišují návštěvu originálního prostoru od prohlížení známých výřezů na obrazovce.

Obrazové zdroje a licence

Roque Cinchado a Teide na Tenerife.

Thomas Wolf, www.foto-tw.de · CC BY-SA 3.0 DE

Úpravy: výřez, zmenšení pro sazbu.

Zdroj

Licence

Družicový snímek ostrova São Miguel na Azorech.

European Space Agency · CC BY-SA 3.0

Úpravy: výřez, zmenšení pro sazbu.

Zdroj

Licence

Pelourinho a náměstí v Cidade Velha na Kapverdách.

Cayambe · CC BY-SA 3.0

Úpravy: výřez, zmenšení pro sazbu.

Zdroj

Licence

Forum Romanum v Římě, pohled od Kapitolských muzeí.

Wolfgang Moroder · CC BY-SA 3.0

Úpravy: výřez, zmenšení pro sazbu.

Zdroj

Licence

Katedrála Santa Maria del Fiore ve Florencii.

Gary Campbell-Hall · CC BY 2.0

Úpravy: výřez, zmenšení pro sazbu.

Zdroj

Licence

Noční pohled na athénskou Akropoli.

Giles Laurent · CC BY-SA 4.0

Úpravy: výřez, zmenšení pro sazbu.

Zdroj

Licence

Architektonický detail v areálu Hagie Sofie v Istanbulu.

Derzsi Elekes Andor · CC BY-SA 4.0

Úpravy: výřez, zmenšení pro sazbu.

Zdroj

Licence

Muzeum Louvre v Paříži.

Benh LIEU SONG (Flickr) · CC BY-SA 3.0

Úpravy: výřez, zmenšení pro sazbu.

Zdroj

Licence

Karlův most a Praha z Malostranské mostecké věže.

A.Savin · CC BY-SA 4.0

Úpravy: výřez, zmenšení pro sazbu.

Zdroj

Licence

Zámek Schönbrunn ve Vídni.

C.Stadler/Bwag · CC BY-SA 4.0

Úpravy: výřez, zmenšení pro sazbu.

Zdroj

Licence

Historická čtvrť Bryggen v Bergenu.

Diego Delso · CC BY-SA 4.0

Úpravy: výřez, zmenšení pro sazbu.

Zdroj

Licence

Vodopád Gullfoss na Islandu.

Pierre-Selim Huard · CC BY 4.0

Úpravy: výřez, zmenšení pro sazbu.

Zdroj

Licence

Noční Radniční náměstí v Tallinnu.

Jorge Franganillo · CC BY 2.0

Úpravy: výřez, zmenšení pro sazbu.

Zdroj

Licence

Herengracht v Amsterdamu: kanál a historické městské domy.

Michielverbeek · CC BY 4.0

Úpravy: výřez, zmenšení pro sazbu.

Zdroj

Licence

Dórské sloupořadí Héfaistova chrámu v Athénách.

Pierre Camateros · CC BY-SA 3.0

Úpravy: výřez, zmenšení pro sazbu.

Zdroj

Licence

Lagoa das Sete Cidades na azorském ostrově São Miguel.

Ritinha Domingues · CC BY-SA 4.0

Úpravy: výřez, zmenšení pro sazbu.

Zdroj

Licence

Katedrála v barcelonské Gotické čtvrti.

Maxim Karpinskiy · CC BY-SA 3.0

Úpravy: výřez, zmenšení pro sazbu.

Zdroj

Licence

Dřevěná zástavba Bryggenu v norském Bergenu.

Yair Haklai · CC BY-SA 3.0

Úpravy: výřez, zmenšení pro sazbu.

Zdroj

Licence

Historická průčelí na bruselském náměstí Grand-Place za soumraku.

Trougnouf (Benoit Brummer) · CC BY 4.0

Úpravy: výřez, zmenšení pro sazbu.

Zdroj

Licence

Budova maďarského parlamentu na břehu Dunaje v Budapešti.

Dirk Beyer · CC BY-SA 3.0

Úpravy: výřez, zmenšení pro sazbu.

Zdroj

Licence

Ponte Vecchio nad řekou Arno ve Florencii za soumraku.

Martin Falbisoner · CC BY-SA 3.0

Úpravy: výřez, zmenšení pro sazbu.

Zdroj

Licence

Krajina islandského Þingvelliru.

Someone35 · CC BY-SA 3.0

Úpravy: výřez, zmenšení pro sazbu.

Zdroj

Licence

Klášter Jerónimos v lisabonském Belému.

Jakub Hałun · CC BY 4.0

Úpravy: výřez, zmenšení pro sazbu.

Zdroj

Licence

Kupole katedrály svatého Pavla v Londýně.

Colin · CC BY-SA 4.0

Úpravy: výřez, zmenšení pro sazbu.

Zdroj

Licence

Plaza Mayor v Madridu: obytné a obchodní fasády kolem veřejného náměstí.

Suicasmo · CC BY-SA 4.0

Úpravy: výřez, zmenšení pro sazbu.

Zdroj

Licence

Cour Carrée pařížského Louvru: historické nádvoří paláce.

xiquinhosilva · CC BY 2.0

Úpravy: výřez, zmenšení pro sazbu.

Zdroj

Licence

Pomník mistra Jana Husa na Staroměstském náměstí v Praze.

Jorge Franganillo · CC BY 2.0

Úpravy: výřez, zmenšení pro sazbu.

Zdroj

Licence

Detail antického portiku Pantheonu v Římě.

John Samuel · CC BY-SA 4.0

Úpravy: výřez, zmenšení pro sazbu.

Zdroj

Licence

Radniční náměstí v historickém Tallinnu.

Timo · CC BY-SA 2.0

Úpravy: výřez, zmenšení pro sazbu.

Zdroj

Licence

Horní Belveder ve Vídni při pohledu od jihu.

Rosser1954 · CC BY-SA 4.0

Úpravy: výřez, zmenšení pro sazbu.

Zdroj

Licence

Zámecké náměstí a Královský hrad ve Varšavě.

Scotch Mist · CC BY-SA 3.0

Úpravy: výřez, zmenšení pro sazbu.

Zdroj

Licence

Dvorní dámy (Las Meninas), 1656. Museo Nacional del Prado, Madrid.

Diego Velázquez · Volné dílo · věrná reprodukce malby

Úpravy: zmenšení, bez výřezu.

Zdroj

Licence

Mona Lisa. Musée du Louvre, Paříž.

Leonardo da Vinci · Volné dílo · věrná reprodukce malby

Úpravy: zmenšení, bez výřezu.

Zdroj

Licence

Narmerova paleta, rubová strana. Egyptské muzeum, Káhira.

Heagy1 · CC BY-SA 3.0

Úpravy: zmenšení, bez výřezu.

Zdroj

Licence

Noční hlídka, 1642. Rijksmuseum, Amsterdam.

Rembrandt van Rijn · Volné dílo · věrná reprodukce malby

Úpravy: zmenšení, bez výřezu.

Zdroj

Licence

Tutanchamonova pohřební maska. Fotografie z roku 2026.

Thomas Clouet · CC BY-SA 4.0

Úpravy: zmenšení, bez výřezu.

Zdroj

Licence

Zrození Venuše. Gallerie degli Uffizi, Florencie.

Sandro Botticelli · Volné dílo · věrná reprodukce malby

Úpravy: zmenšení, bez výřezu.

Zdroj

Licence

Karnacký chrámový komplex v Luxoru.

Taranis-iuppiter · CC BY-SA 3.0

Úpravy: výřez, zmenšení pro sazbu.

Zdroj

Licence

Ksar Aït Ben Haddou v Maroku.

Petar Milošević · CC BY-SA 4.0

Úpravy: výřez, zmenšení pro sazbu.

Zdroj

Licence

Antické Djémila v Alžírsku.

Alioueche Mokhtar · CC BY-SA 4.0

Úpravy: výřez, zmenšení pro sazbu.

Zdroj

Licence

Skalní kostel Bet Giyorgis v Lalibele.

Sailko · CC BY 3.0

Úpravy: výřez, zmenšení pro sazbu.

Zdroj

Licence

Beit al-Ajaib ve Stone Townu na Zanzibaru, 2010.

Willem van der Horst · CC BY 2.0

Úpravy: výřez, zmenšení pro sazbu.

Zdroj

Licence

Krajina Serengeti v Tanzanii.

Bjørn Christian Tørrissen · CC BY-SA 3.0

Úpravy: výřez, zmenšení pro sazbu.

Zdroj

Licence

Medresy na Registánu v Samarkandu.

Petar Milošević · CC BY-SA 4.0

Úpravy: výřez, zmenšení pro sazbu.

Zdroj

Licence

Starší pohled z podloubí na náměstí Naqš-e Džahán v Isfahánu.

en:User:Arad · CC BY-SA 3.0

Úpravy: výřez, zmenšení pro sazbu.

Zdroj

Licence

Tkalcovské stavy ve Varánasí.

Dan Ruth from St. Paul, MN · CC BY 2.0

Úpravy: výřez, zmenšení pro sazbu.

Zdroj

Licence

Terakotová armáda u Si-anu.

xiquinhosilva · CC BY 2.0

Úpravy: výřez, zmenšení pro sazbu.

Zdroj

Licence

Chrám Kijomizu-dera v Kjótu, 2016.

Martin Falbisoner · CC BY-SA 4.0

Úpravy: výřez, zmenšení pro sazbu.

Zdroj

Licence

Pagoda Sokkatap v areálu Pulguksa.

Bernard Gagnon · CC0 1.0

Úpravy: výřez, zmenšení pro sazbu.

Zdroj

Licence

Ulice v Hoi Anu ve Vietnamu.

Thuyntt.22 · CC BY-SA 4.0

Úpravy: výřez, zmenšení pro sazbu.

Zdroj

Licence

Angkor Vat v Kambodži.

Bjørn Christian Tørrissen · CC BY-SA 4.0

Úpravy: výřez, zmenšení pro sazbu.

Zdroj

Licence

Borobudur na Jávě.

Gunawan Kartapranata · Public domain

Úpravy: výřez, zmenšení pro sazbu.

Zdroj

Licence

Wat Chaiwatthanaram v Ajutthaji.

Average trinmo · CC BY-SA 4.0

Úpravy: výřez, zmenšení pro sazbu.

Zdroj

Licence

El Castillo v Chichén Itzá v Mexiku.

Fcb981 · CC BY-SA 3.0

Úpravy: výřez, zmenšení pro sazbu.

Zdroj

Licence

Skalní malby ve stylu Barrier Canyon v Sego Canyon, Utah.

Rennett Stowe from USA · CC BY 2.0

Úpravy: výřez, zmenšení pro sazbu.

Zdroj

Licence

Pozůstatky haidské vesnice SGang Gwaay Llnagaay.

Yvrsigmatech · Public domain (source declaration)

Úpravy: výřez, zmenšení pro sazbu.

Zdroj

Licence

Machu Picchu v Peru.

Draceane · CC BY-SA 4.0

Úpravy: výřez, zmenšení pro sazbu.

Zdroj

Licence

Ulice v Potosí v Bolívii.

EEJCC · CC BY-SA 4.0

Úpravy: výřez, zmenšení pro sazbu.

Zdroj

Licence

Historické centrum Salvadoru v Brazílii.

Paul R. Burley · CC BY-SA 4.0

Úpravy: výřez, zmenšení pro sazbu.

Zdroj

Licence

Torres del Paine v chilské Patagonii.

RobertTarantino · CC BY-SA 4.0

Úpravy: výřez, zmenšení pro sazbu.

Zdroj

Licence

Uluru v Austrálii.

Ek2030372672 · CC BY-SA 4.0

Úpravy: výřez, zmenšení pro sazbu.

Zdroj

Licence

Ruapehu a Ngauruhoe na Novém Zélandu.

Jeremy Visser · CC BY-SA 4.0

Úpravy: výřez, zmenšení pro sazbu.

Zdroj

Licence

Moai v oblasti Rano Raraku na Rapa Nui.

Aurbina · Public domain (source declaration)

Úpravy: výřez, zmenšení pro sazbu.

Zdroj

Licence

Kolosální sochy Ramesse II. u vstupu do luxorského chrámu.

Mohamed kamal 1984 · CC BY-SA 4.0

Úpravy: výřez, zmenšení pro sazbu.

Zdroj

Licence

Výstup k vyvýšené části hliněného sídla Aït Ben Haddou.

János Korom Dr. · CC BY 2.0

Úpravy: výřez, zmenšení pro sazbu.

Zdroj

Licence

Římské město Timgad v dnešním Alžírsku.

Dan Sloan · CC BY-SA 2.0

Úpravy: výřez, zmenšení pro sazbu.

Zdroj

Licence

Skalní stěny a vstup kostela Bet Gijorgis v Lalibele.

A. Davey · CC BY 2.0

Úpravy: výřez, zmenšení pro sazbu.

Zdroj

Licence

Klenutý interiér Velké mešity v Kilwa Kisiwani.

Khalidsalewa · CC BY-SA 4.0

Úpravy: výřez, zmenšení pro sazbu.

Zdroj

Licence

Sloni v krajině národního parku Serengeti.

Mario Falcetti · CC BY 4.0

Úpravy: výřez, zmenšení pro sazbu.

Zdroj

Licence

Mauzolea a keramická výzdoba areálu Šáh-i-Zinda v Samarkandu.

Petar Milošević · CC BY-SA 4.0

Úpravy: výřez, zmenšení pro sazbu.

Zdroj

Licence

Historický most Sí-o-se-pol v Isfahánu.

Wikinewis1377q · CC BY-SA 4.0

Úpravy: výřez, zmenšení pro sazbu.

Zdroj

Licence

Mughalské mauzoleum Tádž Mahal v Ágře.

Yann; edited by Jim Carter · CC BY-SA 4.0

Úpravy: výřez, zmenšení pro sazbu.

Zdroj

Licence

Síň modliteb za dobrou úrodu v pekingském Chrámu nebes.

Shujianyang · CC BY-SA 4.0

Úpravy: výřez, zmenšení pro sazbu.

Zdroj

Licence

Zlatý pavilon Kinkakudži v Kjótu.

Nacaru · CC BY-SA 4.0

Úpravy: výřez, zmenšení pro sazbu.

Zdroj

Licence

Vstupní brána Tonhwamun paláce Čchangdokkung v Soulu.

kallerna · CC BY-SA 4.0

Úpravy: výřez, zmenšení pro sazbu.

Zdroj

Licence

Vstupní věže chrámu Virúpákša v Hampi.

iMahesh · CC BY-SA 4.0

Úpravy: výřez, zmenšení pro sazbu.

Zdroj

Licence

Východní brána Velké stúpy v Sánčí.

Biswarup Ganguly · CC BY 3.0

Úpravy: výřez, zmenšení pro sazbu.

Zdroj

Licence

Dochovaná architektura Slunečního chrámu v Kónáraku.

Subham9423 · CC BY-SA 4.0

Úpravy: výřez, zmenšení pro sazbu.

Zdroj

Licence

Mattančérský palác v Kóčinu.

Ranjith Siji · CC BY-SA 4.0

Úpravy: výřez, zmenšení pro sazbu.

Zdroj

Licence

Láhaurská brána Červené pevnosti v Dillí.

PerSona77 · CC BY-SA 3.0

Úpravy: výřez, zmenšení pro sazbu.

Zdroj

Licence

Návštěvníci ve Fanalu na Madeiře.

Kamil Kulawik · CC BY 4.0

Úpravy: výřez, zmenšení pro sazbu.

Zdroj

Licence

Rua de Santa Maria ve Funchalu, 2023.

Simo Räsänen · CC BY-SA 4.0

Úpravy: výřez, zmenšení pro sazbu.

Zdroj

Licence

Turistky u Levada do Caldeirão Verde na Madeiře.

Josep M. Gracia · CC BY-SA 4.0

Úpravy: výřez, zmenšení pro sazbu.

Zdroj

Licence

Výletní lodě v přístavu Funchalu.

Rikki Mitterer · CC BY-SA 4.0

Úpravy: výřez, zmenšení pro sazbu.

Zdroj

Licence

Horské hřebeny u Pico do Areeiro na Madeiře.

Sagavrish · CC BY-SA 4.0

Úpravy: výřez, zmenšení pro sazbu.

Zdroj

Licence

Obálka: Kaufmann Creative AI Studio©

Vydavatelský tým

KWTF 2026 — Kaufmann World Travel Factbook

Vedení a spoluautoři

Autor a vydavatel: Radim Kaufmann

Šéfredaktor: Radim Kaufmann

Spoluautoři: Claire Whitaker, Spencer Reed, Julian Hartwell, Tessa Monroe, Gavin Rhodes, Naomi Fletcher, Wesley Porter

Redakce

Vedoucí redakčního provozu: Erin Caldwell

Akviziční redaktor: Camille Foster

Vedoucí knižní řady: Audrey Nolan

Odpovědný redaktor titulu: Owen Barrett

Vedoucí rubriky: Marissa Cole

Koncepční redaktor: Nora Callahan

Stylistický redaktor: Lydia Shaw

Jazykový redaktor: Maya Chen

Jazykový korektor: Leah Winters

Odborné zpracování a výuka

Rešeršér: Priya Bennett

Ověřovatel faktů: Isaac Merritt

Překladatel: Daniel Kim

Zpracovatel rejstříku: Cora Delaney

Odborný recenzent: Elena Sandoval

Technický redaktor: Andre Wallace

Vydavatelský tým

KWTF 2026 — Kaufmann World Travel Factbook

Obrazová podoba

Výtvarný ředitel: Vera Hollander

Knižní grafik: Jasper Vaughn

Grafik knižních obálek: Roman Blake

Obrazový redaktor: Celeste Rowan

Ilustrátor: Hazel Corbin

Sazba a výroba

Sazeč: Fiona Ashby

Vedoucí výroby: Meredith Sutton

Specialista na elektronické knihy: Devin Cho

Práva, propagace a distribuce

Manažer práv a licencí: Tara Mendoza

Kaufmann Creative AI Studio©

Kreativní ředitel studia: Nolan Pierce

Výtvarnice návrhů obálek a scén: Ivy Carver

Ilustrátorka výukových materiálů: Lucia Vega

Specialista na retuš a obrazovou postprodukci: Felix Archer

Původní ilustrace a výtvarná koncepce © Kaufmann Creative AI Studio. Autorské údaje a licence převzatých fotografií, reprodukcí a dalších děl zůstávají uvedeny u příslušných děl a v obrazových kreditech této knihy.

Tým vydavatelství

Doplněná tiráž · 17. listopadu 2026